زڕەخەون لە تەموومژ بەدەوری «محوی» توقەڵەوە

لە بەڕێوەبەریەتی ڕۆشنبیری جەماوەر، لە سلێمانی، بانگ هێشتنێکم بۆهات وێڕای نامەیەکی دڵسۆزانە لە مامۆستا عەبدوڵڵا ئاگرینەوە بە بۆنەی سازدانی میهرەجانێکی بیرخەرەوەی شاعیری مەزنی کورد (محوی) لە ڕۆژانی ١٧/١٢ و ١٨/١٢/١٩٨٧، هەر لە سلێمانی، چەندێک بەو میهرەجانە دڵ خۆش بووم هێندەم پەرۆش خوارد لە نەلوانی دەرفەت بۆ ئامادەبوونم تێیدا: باری نالەبار و تەنسازی مەیلەولار بوونە سەرباری چەند هۆیەکی دیکەی نەگوتەنی لە شوێنی خۆمدا پیشیان پێ خواردمەوە، چ ماوەیەکیش نەبوو لە نێوان شەوی ١١/١٢/٩٨٧ کە نامەو بانگ هێشتنەکەم پێ گەیشت لەگەڵ ڕۆژی بەرپا بوونی میهرەجانەکە بایی ئەوە بکات بەگوتار پایەی ئەو کەڵە شاعیرە لە هەستمدا بدەمەوە بە خامەو بیکەمە نامەی پیرۆزبایی و منەتباری بەتکوو قەرزداریم لە ئاست گیانی محوی و چاکەی بەڕێوەبەرانی میهرەجانەکە نەختێک کەمتر بکاتەوە. ئیستە لە ١٩/١٢/١٩٨٧ کەوا گاگۆڵە بە خامەی ساوا دەکەم بۆ ناو باغ و ڕاغ و دەشت و بەهەشتی جیهانی محوی نازانم میهرەجانەکەی بە چ گەیشت: تەماو ڕاپەڕموونم بە پایەی محوی و هەستی نرخزانی و بایەخناسی ئەدیب و ئەدەب دۆست و جەماوەری خوێنەری کورد بەگشتی و هی شاری سلێمانی بە تایبەتی هانم دەدا لە تاریکی بێخەبەریدا گەشبینانە چاوەچاوی ئەو دەمە پیرۆزە بم کە موژدەی نە تەنها سەرکەوتن بەتکوو هی هەڵمەت بەری و بەهرە بەخشی و بەرهەمداری میهرەجانەکە گیانم دەگەشێنێتەوە، وا لە ئیستاوەش ڕێم بەخۆم داوە ختووکەی شادی

دەروونم بەو موژدەیە بگرژێنێتەوە و بەوەدا تام وشامی کۆڕی محوی بپژێتە مەرەکەبمەوە و بە خۆشاو بتکێتە ناو دێرەکانم بۆ بەر چەزی خوێنەران :

دڵی بردم بە شۆخی دلبەرێکی تازە، سەر لەنوێ
موبارەك بێ لە دڵ سەودایەکی کەی کەوتە سەر، لەنوێ

بەڕاستی و بێ تەئویل، موبارەك بێ لە دڵ سەودای دەریا و دەشت و دوڵ و کەژو چەمەن و باغی محوی کە بە ئەفسوونی شیعرەکانی جلوە لە خەیاڵی خوولیادار دەبەستن، نرکەو نەعرەتە و هەڕەشەی ئەم سەردەمە لە بەر گوێی دڵدا دەگۆڕن بە ئاهەنگی بلبل و ساز و عود یان هەر نەبێ وەك بەنجی برینکاری ئازاری هەستی زامدار سڕ دەکەن. کێ بێ لە ئێمەی کوردی ئاخەلێوەی ساڵی بەدیوومی ١٩٨٧ و صەدەی بیستەمی خوێن لێ چوڕاو دڵێکی یان ملێکی بەر تیغی بڕندە نەکەوتبێت :

لە چاوا نەم نەما بۆ گریە نۆبەی سەجدە بەر دەریە
سیاساڵم نەبارە نوێژی ئیستیسقا نەکەم چ بکەم

خۆم لە جیاتی قەڵەم صەد جار (سەجدە بەر دەر)ی پەرستگەی دیوانی محویم کە لەوێدا بێ لە چاکی و پاکی شتێك نی یە سەجدەی بۆ ببر درێت.

خەیاڵی کۆن و نوێم لێ تێکەڵ دەبن و دەمگێڕنەوە بۆ ڕابوردووی دە دوازدە ساڵێك لەمەوبەر و حیکایەت خوانیم پێ دەکەن تا بڵێم : یەکێك لەو خوولیایانەی دەمی ئەندامەتیم لە کۆڕی زانیاری کورد کە هەست و خوازمی بۆ خۆی دەکێشا ئەوە بوو، دوا بە دوای لێ بوونەوە لە باسی حاجی قادر، یان بە کتێب یان بە زنجیرە گوتار لە سەر شاعیرانی ڕیزی یەکەمی خاوەن دیوانەکانمان بنووسم. بێ گومان محوی لوتکەیەك بوو لەوان :

هەرچەند شیعری محوی تا صەفتاکانیش هێندەی شیعری نالی و سالم و کوردی و شێخ رەزا و وفایی و مصباح الدیوان .... بەبەر چاومدا تێ نەپەڕی بوو

بەڵام ئەو نموونانەی بیتسبوومن و خوێندبوومنەوە ، بێ هەڵوەست کردن ، شەبەنگی محوی‌یان لە هەستمدا بەرەو پایە هەرە بڵندەکان دەبرد . مەهارەتێکی لەو نموونانەدا ڕەنگی دەدایەوە دەتگوت لە گۆمی نالی بڵق دەدات :

ئەوا لەیلا بەڕۆژی حەشر ئەدا وادەی لیقا « محوی »

هەتا قامی قیامەت ئاه و واوەیلا نەکەم چ بکەم

چەند ئاشکرایە (واوەیلا) جڵەوی هۆشت بەرەو (وا لەیلا)وە دەبات کە لە بەرایی نیوەدێڕی یەکەمی بەیتەکە دەدرەوشێتەوە : (وا)ی سەرەتای وشەکە سێبەری ئەو (و)ەی بۆ ناو وشەی دواتر بردوەو (لەیلا)ی کردوە بە (وەیلا) . سەیریش بکەی دەبینیت لە (ئەوا لەیلا)دا دەقی (وا لەیلا) بە تەواوی دروست بوە ، تنجا لە وشەی (وادە)ی دوای وشەی (حەشریش) تەکانێک بۆ ئەو (و)ە باس کراوە دەچێت کە (لەیلا)ی کردوە بە (وەیلا)و بە تیرێک دوونیشان پێکراوە . ئەم مەهارەتە ، بەر لە محوی ، تەنها لە نالی بەدی کراوە کە گوتوەتی :

بو شهدی کلامت کە بە اشرابی لطافت

(لذّة) دەگەیێنێ بە دڵ و (دهن)ی مخاطب

بە ئانقەست و بۆ خاتری باشتر ڕوون کردنەوە بەیتەکەم بە ڕێنووسی کۆن نووسی :

داڕشتنی بەیتەکەو ئەو کەرەستەی تەعبیری تێیدا بەکار هێنراوە نوختەیەکی پیتی (ذ)ی گوشراو لە (لذّة)ەوە دەگەیەنێ بە (دهن)و دەیکاتە (ذهن) . شەهدی کەلام لە (دهن)دا کە بەواتای دەم وزارە جێی دەبێتەوە بەڵام کە (لطافت)ی تێکەڵ بوو حەقیەتی بگاتە (ذهن)یش : شەهد و دەم هەردوویان ماددین ، بەڵام (ذهن) مەعنەوی‌یە بە (لطافت)

کە وەك ذهن مەعنەوییە ئەو شەهدەی پێ دەگات. وشەی (دهن)ی فارسی ئەگەر وەك خۆی (دهەن) بخوێندرێتەوە کێشی بەیتەکە تێك دەچێت بەوەشدا دیارە تەرخان کراوە بۆ قوستنەوەی نوختەکەی (ذ) تاکوو ببێتە (ذهن) کە لەگەڵ (دهن) نەك (دهەن)دا هاوکێشن. سەیری دوای (لذّة) بکە یەکسەر (دەگەیێنێ) هاتوە کە هەر (گەیاندن) چاری ڕاگوێستنی ئەو نوختەیە دەکات بۆ سەر (دهن). دەمێنێتەوە بڵێین (دڵ) هەر شیرنایی مەعنەوی شەهدەکە هەست دەکات، نەنوختەی ڕاگوێزراو بەخۆیەوە دەگرێت و نە پەکیشی لەسەری کەوتوە بۆیەیە ئەو نوختەیە لەشێوەی (حتمی) بۆ (دهن) دەچێت. وەك کە شیرنایی مەعنەوی بۆ دڵ و ذهن لەبارە شەهدیش بۆ (دهن) کەدەمە لەشوێنی خۆیدا بە ماددی دەمێنێتەوە.

محویش کە لەیلای لەجێگەی (یارم، مەحبووبە..) دانا و نەی لوت:

ئەوا یارم بە ڕۆژی حەشر ئەدا وادەی ...

ئەوا مەحبووبە ڕۆژی حەشر ئەدا وادەی ...

نیگارم وا بە ڕۆژی حەشر ئەدا وادەی ...

مەبەستیەتی تێی بگەین دەیەوێ (والەیلا) ویردی زاری بێت تا ڕۆژی قیامەت. لە سێبەر یاخود لەبەر تیشکی واوەیلا و والەیلادا (قامی قیامەت) یش قوتە قوتێك لەگەڵ هێماناسینەوەماندا دەکات: ئەگەر نەگونجانی کێش لێ گەڕابایە دەشیا (قامی قامەت) لەجێی (قامی قیامەت) بێ وەك کەشیا واوەیلا لەجێی والەیلا بێ چونکە لەپێشەوە باسی حەشر هاتوە، لە واتادا فەرق نامێنێ لەنێوان قامی قیامەت و قامی قامەت کە دەزانین قامی قامەتی ئەو نازدارە لەیلایە هەزاران جار پتر پەسەندی مجێزی عاشقە: هەتا قامی قامەت دەبێ بڵێم والەیلا.. دەرکەوتن و ڕاست بوونەوەی قامەتی لەیلاش ئاواتێکە هێندەی حەشر لە

تەمای عاشق دوورە، هێندەی حەشرێش ئاشووبی شەیدایی لە جیهان پەیدا دەکات.

مەبەستم نییە بڵێم ئەم مەهارەتەو هونەرەی محوی لەم بەیتەدا چاولێکەرییە لەوەوە بۆ نالی، خۆ ئەگەر وەهاش بێت چ کەمایەتی تێدا نییە، بگرە زێدە بەهرەیەکی محوی یە لەو بەیتەدا دیار دەدات چونکە ئەم جۆرە چاولێکەرییە ئاستەنگترین ڕێگەیە شاعیر پێیدا بڕوات لە هونەری شیعری خۆ بەستنەوە بە شیعری یەکێکی دیکەوە وەك: اقتباس، تضمین، معارضة... ڕاستییەکەی ئەگەر محوی هەستی بەو هونەرەی نالی کردبێت، کە بە ترجیحەوە دەڵێم هەستی پێ کردوە، تاکە کەسێك دەبێت لە شوعەرای کوردی دەیانناسم ئەو هونەرەی لە نالی دا دۆزیبێتەوە. من لە گوتارێکی زنجیرەی (چەپکێك لە گوڵزاری نالی) دا دەوری ئەم شێوە هونەرەی نالی هەڵاتووم، ئەوساش جارێ بەیتەکەی محویم نە دیتبوو بۆیە بوو پەنجەم بۆ نموونە شیعری ڕانەکێشا لە بابەتی بەیتەکەی نالی بێت، ئەو هونەرەش نەم بیستوە ناوی بۆ داندرابێت مەگەر بە تەئویلێکی دوور بدرێتەوە بە (استخدام) ئەوساش پەراوێزی ئیستیخدام وەها لێك دەکێشرێتەوە زۆرینەی جۆرەکانی (محسنات)ی تێدا جێ ببێتەوە. ئێرەش جێی لێکۆڵینەوەی باسی ئەوتۆیی نییە لە محویمان بدزێتەوە بۆ خۆی.

دوای دابڕانم لە کۆڕ باری چالاکیم لە مەیدانی نووسیندا گۆڕا: حاجی و نالی جگە لەوەی کە خۆم بە دڵ و زمانیش پێیانەوە خەریك دەبووم، بڕیاری ئەنجومەنی کۆڕیش ئەوە بوو لێیان بکۆڵمەوە و بۆ حیسابی کۆڕ ئەو لێکۆڵینەوانە بڵاو بکرێتەوە.

لە بەرەو کۆتایی ساڵی (١٩٧٨)ەوە ئیمکان نەما خۆم تەرخان بکەم بۆ تاکە باسی کەسێك یان بابەتێك ساڵێکم لێ بخایێنێ مەگەر یەکێك یان لایەنێك بەرباری ئەرکی ئەو کارە بێت، ئیتر نەشیا چی دیکە بە پلان و نەفەسی درێژەوە تەمای خۆم لە تۆژینەوەی ئەدەب وەیا ژیانی کەسانی دەست نیشان بنێم: لوان و ڕێکەوت چۆنی

هێنا و کێی خستە تۆڕی فکرمەوە دیمانەی بە خێر. قەدەر، ڕێکەوت وەها
بوو کە ئەم ساڵەی ١٨٨٧ لە گیانە لاوەی بەسەرچوونی دا هات دوو لێوەی
مەرگی لێک بنێت بابەتی ئەم نووسینەی بەرکەوت و بەمیرات بۆمنی بەجێ
هێشت: ئاخر منیش ٢٦٥ ڕۆژی ڕەبەقی ڕەق ڕووڵەییم کردوە و لێی بووم بەمیراتگر.
دەڵێی سەیرە لەکۆیێ بەڵام سەیرترە لە ڕۆژگار کە ساڵی وەها ڕەش میراتی
وەها گەش بەجێ بهێڵێت. ئایەتی (یخرج الحی من المیت)م بە بیردا دەهێنێتەوە.
محوی و هاو مەسلەکە نەمرەکانی لەو جۆرە ئەستێرانەن ئاوابوون و بزربوونیان
بۆ نی یە. لە دەمێکەوە بەدڵ و هۆش ئاشنایانم، پێ بەپێی فراژی بوونیشم
لە ناسینەوەی بایەخ و نرخ و جوانی پتر ئۆگری ناو و شاعیریەتیان بووم. ئەم
ڕاستی یەش لە زێدە پیاو چاکی خۆمەوە نی یە، بگرە لە زێدە پیاوەتی ئەوانەوە یە کە
لەسەر بنگەیەک دامەزراوە بە دروستترین عەیارەی نرخ پێو سفتی و پتەوی یەکەی
بە ئیسپات دەگات، لەگەیشتن بەو ئیسپاتەش ڕەنجم بردوە:
من لە عەیارەی نرخ پێو هەرچی خاترانەیە تێم نەخوێندۆتەوە، مەرجەکانی
پەسەندایەتی عەیارەش لە بابەتێکەوە بۆ بابەتێک دەگۆڕێن: ئەو بابەتانەی
کە لایەنی (جوانی) تێیاندا بنەڕەتی یە دەبێ لە پلەی جوانی دا زووروووی (ناوەنجی)
کەوتبێتنەوە دەنا بە عەیارەی من لەسەنگ دەکەون، ناچاریش نەبێ خۆمیان
تێ ناگەیەنم. بێکەس لە موناسەبەیەکدا گوتی: هەردوو گوێم پڕ بوو.. منیش
دەڵێم ئەرزو ئاسمان پڕ بوو لە گۆرانی ناوەنجی و مۆسیقای ناوەنجی و بەستەی
ناوەنجی و شیعری ناوەنجی و چیرۆک و ڕەسم و پەیکەر و شلەساواری ناوەنجیش
تاکوو لە دەفری تەحەمولمان کە لەڕێژی یان کرد. ئەو بابەتانە - جگە لە شلەساوار -
تێکڕایان بەرجەزی مەهارەت دەکەون، بابەتیش هەن وەکوو پزیشکی،
بەنانی، خەیاتی، دارتاشی، شەعبەدە، چاپوک دەستی... و دەیان و صەدان
کەسب و کار لە هەمواندا مەهارەت هەیە تا ئەوەی پزیشکی ناماهیر دەبێتە مەرگی
نەخۆش بەڵام دوو نوختە [ناڵێم پتر] لێکیان جودا دەکاتەوە: نوختەی

یەکەم ئەوەیە کە هەرچی بەرەو هونەری تەواوەوە دەچێت لایەنی جوانی و مەهارەت تێیدا بەرچاوترە تا ئەوەی پەنگەو هونەر هەبێ مەهارەتی پووت بێت کەچی پزیشکی لە سەرەتاوە زانستە دواتر مەهارەتە، نوختەی دووەم ئەوەیە پزیشکی و نەجاری و لێخوڕی و بەننایی بە پادیۆ و تەلەفزیۆن و سینەما و شانۆ و نووسینی پۆژانە ناخرێنە بەر چاو و گوێی خەڵق... گوزارشی بیژێکی نیو داشت لە هەموو زاناکانی دڵاتی خۆی مەشوورتر دەبێت، تێشیاندا هەیە لە مەرگی دا گیان خۆیانیان بۆ کوشتوە..

پەخشان

شیعر بابەتێکە لایەن مەهارەتەوە دەکەوێتە نێوان ئەدەب و هونەرەوە: بابەتی ڕێدە پشکی لە جوانی و موسیقا پەخشان بەجێ دەهێڵێتەوە بۆلای هونەر. هەرچی بابەتێکی پشکی جوانی و مەهارەتی تێیدا بەرچاو بێت لە بابەتی یەکەمدا پوخسارە ئەوجا ناوەڕۆک. هەموو تابلۆیەکی پەسم کە بەرچی هونەرەو مەهارەتی تێیدا نەهاتەدی نرخی نابێت بالەناوەڕۆکدا پێش نیسبەتی تانیشتانیش کەوتبێتەوە. پەنگەو موجیدێک وتبێتی یەکی پیر مەهارەتی کەعبە بە دەیان هەزار دینار بکڕێت هەر وەک دینارێش لەوانەیە ڕەسامێکی پشت لە دین پیر لە مەهارەت بەو نرخە بکڕێت بەمەرجێک خۆی مەبەستی هونەری لەبێت. تەنیا کە زانیمان شیعر خزمی هونەرە هەقمانە لێتی داوا بکەین جوان و پازاوە بێت، کە وەها نەبێت لە شیعرایەتی دەکەوێت.

پاستیەکی دیکەی گرنگیش هەیە داوا لە شیعرو تێکڕای هونەر دەکات پازاوەو بێ عەیب بن: شیعرو هونەر لە چاو قسەو پەخشان تامێری تام سەلامەتوکەی تەعبیرن. جارێ لە پێشەوە باسمان هونەری پووت چونکە قسەنالکات بەکار بەو دەرەنگەوە وەک خەڵق هەڵدەستێنێت لە خۆی، شیعریش بەو دەتیزایی پۆژگار بە قسەی خۆش و جوان و شیرین لە قەڵەم دراوە و خانەبەخشیش کراوە لە جوانە تێکڕا تێیدا بووبێت. شیعری بێ پەردەو پشت لە دین کە بەپەڵەی لەماوەی هەزارو چوار صەد ساڵدا بڵاو بۆتەوە ڕێی خۆش نەکردە بۆ بڵاو بوونەوەی یەک لاپەڕە نووسینی پەخشانی پشت لە دین و بێ پەردە. چەند سەیرە کە دە بینین لەمرو

ئەو نامەزرۆیی یانەی خەڵق بۆلای زایەند (جنس) کە بە قسەی نووسراو لە کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەندا ناشکێندرێت بە ڕەسمی ڕووت خۆی دابین دەکات/ هەر چونکە ڕەسم هونەرە و قسەنی یە گۆڤار و ڕۆژنامەش هەر ئەوەن کەهەن. لەمەوە دەڵێم پەخشانێکی هەڵمەتی تێدا بێ بۆ سەر ڕوویەکی کۆمەڵایەتی نالەبار ئەگەر ڕواڵەت و ڕوخساری کزیش بێت جێی خۆیەتی ڕێزی لێ بندرێت چونکە ئازایی شەفاعەتی بۆ دەکات، قۆنتەراتیشی نەگرتوە جوان و شلك بێت. بەڵام هەمان هەڵمەت بە شیعری لاواز نرخی نابێت چونکە مەرجی شیعرایەتی تێدا نوقسانە: یەکێك نەتوانێ بە شیعری جوان هەڵمەت ببەرێت خۆ پەنجەی لە پەخشان ڕەق نەبوە هەڵمەتەکە بداتەوە بە پەخشان. بویە یە دەبینین نووسینی لاواز پتر لە شیعری لاواز بڵاو دەکرێتەوە. بەیتێکی لەنگ بێت لە خۆوە دەسڕێتەوە.

لزوم نابینم خۆم لە خوێنەران بکەم بە پسپۆڕی نرخی جوانی و بایەخی بابەت لە کاری ئەدەبی و هونەری و هەدیکەشدا هەرچەند دەشزانم بازاڕی ڕۆشنبیریمان تابڵێی پێویستی بەناسینەوەی ئەو نرخانە و پایەیان لە پلەی خوار و ژووردا هەیە چونکە بەداخەوە لەگەڵێك نووسیندا دیتوومە بەرهەمی ترسنۆك وەها بردراوەتە بەرزایی هەر دەڵێی قارەمانەتی دوازدە سوارەی مەریوانم بۆ دەگێڕێتەوە.

شیعری شاعیرە بەسەر چوەکانی قوتابخانەی (نالی) دەبێ لەو کولانانەوە سەیری بکرێت. لەلایەن ناوەڕۆکەوە ناشێ لەکۆتایی صەدەی بیستەمەوە عەیارەی نرخاندن بە دیاری بنێرم، وەکوو کۆتك وتەبەقی دەستەوایی، تاکوو (ساقی لە پەردە دەرهات و مەستوورە و غەیری وەحدەت لە وجودانی یە و لە تەققەی ناڵ و شەققەی پانی بەرزی و یەهودی بەچچە...)ی پێ هەڵ بسەنگێندرێن. کێل مەحوی کە بدرێتەوە بە ڕۆژگاری خۆی تۆقەڵەیەکە لەو تۆقەڵانەی گەردەن کە لەو دیوی ئاسۆی بەسەر چوونیانەوە بە پرشەنگ و تاو وتین، ڕووناکایی و گەرمایی و جوانی لە شێوەی میراتی بێ بڕانەوە بۆ چین لە دواچینی زیندووان بەدیاری دەنێرن. چی گوتوەتی و کردوەتی بە ڕوخسار و ناوەڕۆکەوە دەبێ لە

نرخاندندا ئینسافی دۆستانەی لەگەڵدا بەکار بێت، ئینسافی دۆستانەش پێویستی بە لایەنگیری نی یە: دوو نوختەی سەرەکی سادەی تێدا ڕەچاو بکرێ بەسە:

(١) داوا ناکرێ لە شاعیر قارەمانی خۆبەخت کردوو بێت.

(٢) کەس بێ عەیب نەخولقاوە.

بەسە بۆ مرۆ عەیبی ئەوتۆی نەبێ شەرمەزاری بکات.

تنجا ئەگەر کەسی وەها هەبوو بە ئازایی لە نێوان هەموو عالەمدا خۆی لە پێناو گەلەو مەفتەن گەیاندبێتە پەتی سێدارە وەیا هێندە بێ گەرد بووبێت لە عومەری عەبدولعەزیز و غاندیشی تێپەراندبێت، ئەوا زێدە ئازایی و پاکیەکەی بەمافی تەواوەوە بۆی حیساب دەکرێت، بەڵام ناشێ ئەو پاڵەوانەتیە سێبەر بهاوێتە سەر خەلقوڵڵای جیهان کە خۆیان بەخت نەکردوە: کاتێک گلەییەکە بە سەرشانی تێکڕای میللەتدا دوورا ئەوسا جێی خۆیەتی عەیبداری وەکوو بارانی پەڵەی ئیقلیمگیر هەموو شاعیر و ئەدیب و شێخ و مەلا بگرێتەوە.

لێرەدا ڕاستی یەکی سەر بە کۆمەلایەتی هەیە بەر پەراوێزی ئەم باسە دەکەوێ: لەو دەمانەدا کە کۆمەڵ وەکوو گۆمی داوەستاو بێ جووڵە ژیانێکی ڕۆژانەی کەم ڕەنگ بەسەر دەبات و وەک چۆیلەکەو کەروێشک خەریکی گوزەران و خۆپاراستنی (ئاگرەسوورە لەخۆم دوورە) یە هەموو چالاکییەکی گۆم شەقێن کە باری ئارام و مەندی کووچە و بازاڕو ڕێ و بانان لەبەر هەنگاوی کەسابەت و گوزەران دەشێوێنێ خۆی زەق و ڕەق و ناحەق دەنوێنێ. کەگوتراوە لە قەدەر بەڕی خۆت پێت ڕاکێشە وەیاخود مریشک هێلکەی قاز بکات وەهای لێ بەسەر دێت تەعبیری لە دڵ و دەروونی ئەهلی بازاڕو کاسبی عادەتی و هەژاری بێ دەسەڵات داوەتەوە ئنجا هی دەسەڵاتدار. بە درێژایی ڕۆژگار بۆرە پیاوی سەربزێو لە لایەن ڕەش و ڕووت و بێ دەسەڵاتەوە سەرشکێن کراوە [ئەگەر بەدەستم بوایە پەیکەری سەربازی نەناسراوم بۆ ئەو سەربزێوانە هەڵ دەنا] دواتر قسە گەیشتۆتە توجاڕو شێخ و مەلا. حاجی قادر لە کۆیەی صەدەی نۆزدەمدا نموونەیەکی بێ مانەندو

دەگەڵ چەندین سەد ساڵە بوو، خۆ ئەگەر مەلا نەبوایە و زمانی لە شیعر بڕیوە
ئەگەر پاپا یە هەرگیز نەی دەتوانی لە بەرگی فەلاحێکی نەخوێندوو یەخەی شێخ نەبڕی و
شێخ عەفوور بگرێت، کە یەخەشی گرتن توانی لە پەنا مەلایەتی و شاعیری وشەیەتی
خۆیەوە ڕێزی خۆی بپارێزێ. دەنا کەس بەدوا دەنگیلەوە نەڕۆیی، مریدەکانی شێخی
نەبیشی کە بریتی بوون لە پەشو و پرووت و کاسب باز یە و بە شێکی تۆجایەکان و
ئاغای لێ کەوتە وەها چاو ئازا بوون پەلەیان کرد لە ڕۆژی ڕووندا هەڵی بدرێن. حاجی
لەگەڵ ئەو ئازایەتی و هۆشیاریە شیعرەوە نەی توانی لە کۆیێ بگاتە ئەو بزێوی یەی
پێی دەڵێن چالاکی کوردایەتی، داواتریش کە لە ئەستەنبوڵەوە بەندی کوردایەتی
بۆ هاوبیشتمانەکانی دەهێنارد کەس ئەیکردەوە گوێی بە قسەکانی نەبزووت.
گۆمی داوە ستاوی کۆمەڵ کە لە بنەڕەتدا بەسەر هەزاریەوە داوەستاوە و پەنگ
خواردووی ژیانی کولەمەرگی یە، هێندەی عەزابی گڕەوشار وەتەنگ دێت لە بزێوی ی
بێ سەروبەر و ڕاک وباب کەوا تروسکەی ئومێدێکی نزیک و بەرچاوی لێ دەرناکەوێت.
کۆمەڵی دەوڵەمەند ئەگەر بە هەقیش نەبێ بە ناهەق دەست دێژی لە جیرانی
دەکات، فەلسەفەو بیری پڕوونا کی بەرەو هاندان و هەتکەڕانەوەش لە کۆمەڵی
نیوە مردوو کارناکات. لە نوختە بنگاش تەم قاندەشەوە نەبوونی کیان لە هەموو
لەقوپێک بێ پەزارە بۆ چەسپاندنی تەوەردە لەبیری لە هەزاریەوە دەپرسێت.
بە بیر دێت لە بیستەکان و سیەکان، هەڵقی شار لە شایی و بەزمی شەوانەی
چایەخانە و دانیشتنی دیوەخانەکان لە شیعری غەزای بەولاوە گوێیان لە شتێکی دیکە
ڕانەدەگرت، ناوناوەیەک نەبێت کە گۆرانی بێژ بایەیەکی لە شیعری نایینی.
ئێجا لە خۆوە دیارە کە وا بەر لە ٤٠-٥٠ ساڵێش ئەم خەڵقە هەر شیعری دڵداری یەکانی
حاجی قادریان لە کۆبوونەوە ئاهەنگەکانی خوێندەوە. قوتابی مەکتەبی هەوەڵ جار
بوون بە ئیستگەی بێتەلی شیعری نیشتمانی، بەڵام نەوەی دوای ئەوە خەڵقەکە پاڵەوانی
گۆرانی لە مزاشی شیعری دڵداری و وەتەنی بەجێ هێشت. بەڵام هەق نی یە
ئەمە ئەنجێزی سیاسی و فەلسەفی خۆمان لە چەرخی مرۆڤی بەر لە صەد ساڵ

بگیرین وەیا بەچەبارەی وڵاتە هۆشیارەکانی تر و سەردەمی کوردستان و
کوردەواری هەتسەنگینین. ئایا ئەگەر ئێستاکەی خۆمان بەئێستاکەی
ئەڵمانیاو سوید بگرین چ دەردەچین؟ تا نووسینی ئەم دێرانە یەک
بانکی کورد لە سندانڵدانی مێزوو نەپەکاوە، نەک بانک: تاکە یەک (صراف)ی
کورد پەیدا نەبوە. ئێمە هەتائێستا لەقسە بەوڵاوە فێری هیچی دیکە نەبووین
قسەکەشمان لە خەڵقا وەرگرتوە، ئەگەر لەوانمان نەبیستبایە هەرگاڵ وبۆغی
پڕۆژەگاری سەردەمی حاجی و بەر لەویشمان دەگوتایەوە. باشەوەش لەبیر
نەکەین کە هوکمداریی بابان وسۆران و ئەردەڵان و نازانم کوێ لە سەردەمی
خۆیاندا، لەگەڵ هەموو شانازیی یەکی پەروای پێیانەوە دەکەین، بەند بوو بە
دەسەڵاتی کەسانێکی وەیا بنەماڵەیەکی بەر زاراوەی (دەرەبەگ) دەکەوون و
لەلایەن بەشێکی زۆری پڕۆشنبیرانی سەردەمەوە تۆمەتی بێرندەی درندەیان لێدەگیرێ.
تۆمەتیش لە بەینداڵە نەجێ دەجێ بزانین تەدەیمیانە و هوکمدارانە بەکردەوەیان
لە واقیعی دواکەوتووی کورد زماندا، ئێمان دەگەیەنن کە بەرژەوەندی
خۆشیان نەی هێشتنە سەر بارێ هاریکاری و دۆستایەتی لە ئاستی هەرێمی
هێزەزلە داگیرکەرەکانی تەوسای کوردستان. هەڵقەکەی تەوساش، لە دەرەوەی
جغزی لەشکر و دەست و پاوەندی هوکمدارەکان، دەورێکی بەرچاوی تایبەت
بە خۆیانیان نەبوو لە هەڵسوکەوت وچەندوچۆنی پەیوەندی لەبەر بەهوکم و ئەوەی
لە پەلامارێ بێگانەوە بۆسەر هوکمدارەکان و خاکی کوردستان بەگشتی بۆیان
دەمایەوە. چ سیر سەرەڕۆش لەو تابلۆیە پەشەدا صەڵ نازە قێتەوە چونکە
کەسانێکی لەوانە نەبوون پرسیاریان پێ کرابێ وەیا ئێ خۆیندرابنەوە لەشە پاو
ئاشتی و شێوازی هوکم و چەندوچۆنی یاسای مافی و نابووری... و هتد، بەجۆرێ
هەتی و ناچاری هەر هەرێکی خەتەجوودت و دێڕاوی شێنەوردو سەهم دێرینەی

بازاڕو مەڕو ئاژەڵ لەوەڕاندن و ئاڵێ دەڵێ بابەی مزگەوت و زەرگ لە خۆدان و
شەپێتە خواردن و خەڕەك ڕێسی و مازوو چنین و حموجووڵی گوزەران دەبن.
چاوەڕوان ناکرێ لە یەکێکی وەها بێ کیفایەت کە پرسی پێ نەکرابێ حەز لەچ
دەکات، ئاتەو بێ کیفایەتە سەر لە قوڕ بنێت بۆ حاکمێکی لێی دەقەومێت
هەرچەند لێ قەومانەکە بۆ ئەویش بەسەنت وسۆ بێت. لەم سەردەمەدا من و
تۆش کەمتەر خەم دەبین کە پرسمان پێ نەکرێت، خۆ بە خۆشمان دەڵێین
ڕۆشنبیر، پێش ڕۆ، ڕابەر.. تنجا مام بارامی عەبابەبڵێی ساڵی ١٨٨٧ و
١٧٨٧ کە نەی دەزانی کاغەزیش مۆر بکات دەبێ چەند بەخەمی ئەم دنیایەوە
بووبێت؟ کابرای جاف کە گوتی: مەحموود پاشا دەمرێ نامرێ ملی وەقوتەوە
وا مێ دەمرێ، ئەگەر وەهای نەگوتبایە زۆڵە ڕۆڵەی ئەو دەمە دەردەچوو.
پێت سەیر نەبێت بابایەکی ئەو سەردەمە چ مەلابێت و چ شاعیر و چ کاسبکار
بۆ تێشکانی پاشای ئیسلام لە ئاست پاشای نائیسلامدا پەرۆشی پتر بووبێت
لەو پەرۆشەی بوویەتی لە تێشکانی حوکمدارێکی کورد بەرانبەر پاشای ئیسلام چونکە
باوەڕی ئیسلامەتی لە شوبهەدا نییە کە هەبووە بەڵام هەبوونی باوەڕی قەومایەتی ئەو بێ شوبهەیە
نییە. ئیستاکەش خەڵقەکە بەپێی باوەڕی خۆی پەرۆش دەخوات چ ڕۆشنبیر و چ نەخوێندەوە
تەنانەت باوەڕە سیاسییەکانی ناو کوردایەتی و هەموو جیهانی سێیەم هەمووی بۆتە جۆرە
ئایینێك کە ڕەخنە هەڵناگرێ و ڕابەراکانیان لە پایەی پێغەمبەرایەتی دان ئیتر سەیر
نییە ئەوانیش قەومایەتی بە قوربان (خەلیفە)ی شەقامەڕێی باوەڕەکەیان بکەن وەك
کە بێ پەروا دەیکەن.

محوی مەلا و تەریقەتدار و شاعیر بووە: نەلێی داوا دەکرێ بەتەنها شیروتیر لەزۆردار
هەڵبگرێت کە ئەگەر هەڵی بگرتایە دەبوو بەرلە هەموو زۆردارێك یەخەی ئیمپراتۆریەتی
عوسمانلی بگرێت، نەگلەیشی بۆ دەچێتەوە لەوەدا کە زێدە لە هەموو میللەت ئاڵای
کوردایەتی هەڵ نەکردوە. ئەگەر لە خۆمان بسەلمێنین دروشمی سیاسەتی ساڵی ١٩٨٧
بەسەر داروەکازی محوییەوە بشەکێنینەوە دەبێ خەریك بین لە خەیاڵەوە

دروشمە سیاسیەکانی ساڵی ٢٠٨٧ بە چەرەگەو نەقیزەکانی نمایشتی ئەم ڕۆژەماندا بدرووین دەنا بەگەز وگرێی خۆمان ئیفلاس دەکەین.

بە پێی ئەو باس و خەبەرانەی لە مەحوی یەوە بە ئێمە گەیشتوە لەلایەن ڕەفتارو ئاکارەوە هەرچی خەوشێکی لەوانەبێ لە ئادەمزاد بەداوێوە بکرێ تێیدا نەبوە: مەلایەکی تەریقەتداری خواناس، لە جغزی باوەڕی ئیسلامەتی خۆی دەرنەچوە هەوڵی گوزەرانیشی هەر بابی پەلەکوتکەی ژیانێکی سادە بوە کە بەحاڵ لە مەلایەکی خاوەن مەدرەسەو فەقێ دەوەشێتەوە. ئەو سەفەرەی کە بە پێی قسەی مامۆستا سەجادی بۆ ئەستەمبوڵی کردوە لە ساڵی ١٨٨٢ ز گۆیا چاویشی بە سوڵتان عەبدولحەمید کەوتوە، ئەگەر ڕووی دابێ، خەبەرێکی خۆشە پایەی محوی لە سادە مەلا و تەریقەتداری سەر بەرماڵ بەرەژوورتر دەبات، زۆریش نەک کەم، چونکە گەیشتن بە سوڵتان لەو سەردەمەدا کارێکی ئاسان نەبوە: پیاوێکی شۆرەتی مەزنایەتیەکەی بەر لە خۆی ڕێگەی چوونە لای سوڵتانی بۆ هەموار نەکردبێت تەمای سەردانی سوڵتانی نابێت، سوڵتانیش لە حیسابیدا نەبوە هەر بۆرە پیاوێکی ئارەزۆی کرد خێرا دەرگای (بابی عالی) بۆ بکرێتەوە، خۆ ئەگەر دروست کردنی خانەقاکەی (محوی)ش مایەی ئەو ڕێز گرتنە بێت هێندەی دیکە بەڵگەی شەخسیەتی محوی دەچەسپێنێ.

ئەو ڕوباعیە فارسیەش کە لە لاپەڕە (بیست وحەوت)ی پێشەکیەکەی (دیوانی مەحوی)، لە شەرحی مامۆستا مەلا عەبدولکەریم و کاک موحەمەد، بە عەیب حیساب کراوە لە سەر محوی بەوەدا کە حەمەعەلی شای قاجاری پێ هەڵداوەتەوە ئەویش دەبێ بدرێتەوە بەو سەردەمەی تێیدا هۆنراوەتەوە تا ئەگەر خەڵقی سلێمانی وەیا کوردستان بەتێکڕایی لە سەر محوییان بە عەیب حیساب کردبێت ئێمەش پێڕەوییان لێ دەکەین. بەڵام دەبێ کە ئەمەمان کرد هەموو [illegible] ئەو ڕۆشنبیرە کوردانەش تاوانبار بکەین کە بە بروو سکەی گەرم وگوڕ پیرۆزبایی یان لە عبدالکریم قاسم کرد لە سەر بۆمباردمانەکەی (کوردستان) (١١)ی ئەیلوولی ١٩٦١. من دڵنیام لەوەی کە محوی گلەیی لێ نەکراوە چونکە ئەو خەڵق

گەیە ئەیالی دەیان خەینە سەر گەلەیی کردن لە محوی بۆ خۆیان بەرزەیی بۆ زانینگ
تورك یاست دەبوونەوە و دە ستەو نەزەر بەزانبەری دەچەقین، کوردەکەی
ئیرانیش لە ئاست حکومەتەکەی قاجاری هەروەها بوون کەیش بە تەمانی یە گەلەیی
جم خەبەر بەرێنی لێیان. واقیعێکی هاناسەبڕی پشت شکێنی تەوخەلقەی تێبدا
گرفتار بوە ئەوە نی یە لە ترسی گەلەیی دوا پۆژ [کە هەر بە وەصیەتی دانەها تووە]
سەپێنی و سینگ دەریە پاندنی پێ کردبن لە ئاست داگیرکەری بێ پەحم. سەیری
مێژووی کۆن و نوێ بکەیت دەبینیت کورد کەمتر لە میللەتانی دیکە مەودای
کوێنی و دەماغ بەرزی شڵەژ بردوە. قسەلەم پێبازەوە شریتەی هەیە من لێی
دەپەمەوە. بەڵام پاستی یەکەی هەزم دەکرد بزانم ئەو پووبامی یە لە چ زەرفێك و
بە چ نیازێك داندراوە و چۆنا و چۆنی بۆ مەدح کراوەکە بەرێ کراوە. محوی هێنەدە
کۆن نی یە سەرو شوێنی خەبەراتی بزر بووبێت، لە غەیبیش نەژیاوە تاکوو مەودای
دوور باس و خواسی کێپ کردبێت. لە نموونە دا دەڵێم ئەو نەفی کرانەی ئەو و
چەند مەلایەکی دیکەی سلێمانی بۆ کە رکوك کە لە ساڵی ١٢٨١ ك. پووی داوە و
لە لاپەڕە (شەش)ی دیوانی محوی باس کراوە، ئەویەکەی بە نەزانراوی هێڵراوەتەوە
خستیە سەر پرس کردن: بە کوردی دەڵێم بە تەلەفۆن دادام لە براەرم (علی دروێش)
کرد لە سلێمانی، ئەویش قسەکەی بە ماڵستا عەبدوڵلا ئاگرین پاگەیاند، ئەویش
لە هەمان دەمدا بە تەلەفۆن بێنی گوتم کە لە مەلا ئەسعەدی مامی خۆی بیستووە
چەند مەلایەك
ئەسعەدلایەك بە حکومەتیان پاگەیاندوە کە محوی و مەلاکانی دیکە پێوەندیان بە
حکومەتی ئێرانەوە هەیە بۆ سست کردنی دەسەڵاتی عوسمانی یەکان... گوتیشی
ئەم باسەی لە گوتارێکی خۆی کە ساڵی ١٩٧٧ لە گۆڤاری زانکۆی
سلێمانی بڵاو کراوەتەوە، شەرح داوە. دیارە هەسوودی مەلاکانی خەبەرادەری
ئەستەمبۆڵ سەر پێگەی وەها دەزێو، پێشی ناوێن بە تەئویلی عوزریان بۆ بهێنێنەوە و
بەوەدا کە وا پەنگە جۆرێك مەزهەبا لە سنی یەوە بۆ شیعە کەمەری کێشەی تێ
بۆ چوخڵی بێ بەستبێ..

محوی کە بە عایەزەی ئاگادار و پەفتار حاڵەدە بیاتی سەردەمی خۆی هەڵکێشرێتە

له ئاکار و عەقیدەدا خوانەناسی پەست و هەق پەرست دەردەچێت، دیارە هەرکەس
ئەوتۆیی پاست و هەق پەرست لای چاکەی خەڵق دەگرێت کە ئەگەر بەکردەوەش
نەیتوانی بێت هەق بە خاوەن هەق بگەیەنێت بە دڵ و بەزار و بە قەڵەم پارەوی
هەق ناسی و هەق سەلمێنی و دژە ستەمی دەگرێتە بەر، لێرەدا دەبێ بڵێم، پەندی
(لە شاری کوێراندا دەبێ چاو بنووقێنێت یان دەست لەسەر چاوت دانێیت) هەر
نەبێ بتوانە سێبەرێکی هەوێ دەخاتە سەر پەفتاری ئادەمی، ئەو بۆتە سێبەرەش
لەکەسی بە عەیب ناگیرێت: هەرچی مەشوورەی (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده
فان لم يستطع فبلسانه فان لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الأيمان) دەستووری
واقیعی و ئینسافکارانەیە لەم نەیدانەدا. چارەسەرکردنی بەڵایەتی و ستەم و
بێ دینی و ئاکاری دەهاچەپەڵ بە پاڵەوانبازی تاک تاکی مرۆڤ کەم دەسەڵات
وریێنەو وەهەمە، لە زۆر بارەدا خۆدزینەوەش لە بەڵایەتیەکی گەورەتر بە
سەر خەڵقیدا دەسەپێنێ ئاسان نییە. بەسە بۆ شەرافەتی مرۆڤ و کەسانی وەک
ئەو کە لەچنگی ئەو هەرەسە دەر نەچن. ئێمە ئەگەر لە کولانەی (نظری) یەوە
سەیری کۆمەڵایەتی بکەین دەبێ بەوە پازی بین مرۆڤ خراپە نەکات، کە خراپەی
نەکرد خاڵەبەخش بێت لە بەرهەڵستی نەکردن لە خراپەی غەیر، کۆمەڵایەتیش لێرەدا
ئەوەیە کە خۆمان و کەس تێدا زیاوەی نەک هی سوپاس و قسلە نەدە. لایەنی (نظری)ش
لێرەدا ئەوەیە کە (مرۆڤ) خراپەی نەکرد خراپەناپێنێ بەرهەڵستی لێ بکرێت.

دوای ئەوەی لە لایەن ئاکار و کردارەوە لە کەس بووینەوە بۆ ئەو ئەنجامەی
پێی گەیشتین لە شەرافەت و خاوێنی و خوانەناسی و دادخوازی، چ پێگایەک
لەبەر هەنگاوی منداڵانەی تێیدا بڕۆم لە باسی ژیان و بەسەربردن و پووداوێکی
بە دەنگ و سەدا دووچاربوو بێت چونکە هەر ئەوەندەی لێ دەزانم کە بەگوێرەی
لە پێشە لێکەکەی (لایوانی محوی) باسکراوەدا هاتوە. لەمەش بتوانێین، بڵێ نە هاتووم
لە ژیان و بەسەرهاتی محوی بکۆڵمەوە چونکە هونەرمەندێکی میهرەبان بەڕاوێژی
بە دەوری ئەم نووسینەدا گێشاوە کە بەستی بنجی تێیدا دەبێ ئەوەبە بێت نەک
بەسەرهات. ئەمە لە لایێکەوە:

لەلایەکی دیکەشەوە بەپێی تێگەیشتنی بن لە هێمای ڕووداوێکی ڕەنگی دابێتەوە
لە دیوانی محوی بەو جۆرەی تێم بگەیەنێ کە دەخلی تایبەتی هەبووبێت لە ئەدەبی
محوی وەیا ڕووکاری بەرەو لایەنێکی نوی دا سووڕاندبێت هیچی ئەوتۆ نابینم لە چاو
تەقالیدی شاعیرە کۆنەکانمان زەق خۆ بنوێنێت. لە نموونەدا دەڵێم سەیرێکی
قصیدەی لاپەڕە ١٧١، ١٧٧، ١٧٢، ١٧٤ لە دیوانەکەی محوی بکە کە لە
تێشکانەکەی ڕووسان بەرانبەر ژاپۆنیای ساڵی ١٩٠٥ هۆنراوەتەوە و بەهەمووی
یەک ساڵ ماوە ژیانی محوی لە ١٩٠٦ کۆتایی بێت، دەبینیت چ فەرقێک
نی یە لە نێوان ئەو قصیدەیە و هەرچی پێش خۆی گوتراوە لەلایەن داڕشتن و
فەرهەنگۆک و باوەڕ و تصور و هەرچی شتێکی کەڕێی تێ دەچێ بێتە ناو
شیعری شاعیر وەیا رەنگێکی جوداکەرەوەی تێ هەڵسوێت. باوەڕ ناکەم لەو تاکە
ساڵەشدا کە تەمەنی محوی بەلای کەمەوە (١٣٧٦ - ١٧٥٧ = ٧٤) ساڵ بوە
مەودا هەبێ بۆ گۆڕانێک و ڕووسووڕانێک کاربکاتە سەر خۆی یا ئەدەبی.
گەورەترین بنگەی خەیاڵ لەو قصیدەیەدا دوو شتە: یەکیان ئەوەیە کە (زۆر)
لە ئاست (کەم)دا هەڵاتووە بەوەشدا باشتر توانای کردگار بۆ خەڵق ئاشکرا
دەبێت، ئەمەش عەقیدە دڵخۆش دەکات. دوەمیان ئەوەیە کە (قیصر) لە
زمانی ڕووساندا (چار)ە ئیتر دەرفەت پەیدا بووە بۆ کەلک وەرگرتن لەڕێکەوتێکی
خۆش کە لە کوردی و فارسی دا وشە هەن (چار) بێت وەیا (چار)ی تێدا بێت
بە واتای هەمەچەشنە:

چاری قەدەر بزانە نیە، چەندە چاری وا
بێ چارە ما کە بووبە دووپەنجەی قەزا دوچار

ئالەم دوو نیوە دێڕەدا چوار جاران جێگە بۆ (چار) دۆزرایەوە. لە بەیتی دیکەشدا
(چار) هاتوە لە جیاتی (چوار) ئەمەیش شتێکە لە چەژی شیعر شیرن دێت.
لەم قەصیدەیەدا دەرفەت بۆمنیش هاتوە کە دەوری بەیتی چوارەمی هەڵ بێم:

ذەڕڕە تریشقەیێکە کە کێوی دەدا بە باد
ئەشباهە ئەوەندە زۆرە بەکەس نایەتە شومار

لەم بەیتەدا هێمایەکی بەهێز هەیە بۆ ئایەتی (فلما تجلّی للجبل جعلهُ دکّاً و خرّ موسی صعقا). مامۆستا سەلاحەدین وەکاک محمد تەم لایەنەیان تێ نەخوێندۆتەوە. سەیر ئەوەیە پاشماوەرگی محوی بە ٢٩ سال بڕمبای ئاتۆم (ذرّە) بەسەر ژاپۆندا هاتە خوار وتەو تریشقەیەی لێ کەوتەوە کە دەزانین کێو دەدا بەباد. ئەگەر محوی مریدی مانا نایە (دەپرە تریشقە) یان بۆ پێش بینی وکەرامەت لەقەڵەم دەدا. کە دەتێم لەم نووسینەدا باسی چۆنێتی ژیان و پەروەردەوکانی بەرهەمنگاوی محوی مەبەستمە نەهاتووم بەتێم زانینی ئەوانەیە کەم یا زۆر هەر تەوەیە کە جێگەی لێرەدا نابێتەوە. تەنها ئەگەر بڵێین بۆ جێگەیشتنی مانای شیعرەکانی دیراسەی ژیان و میژووی سەردەمەکەی پێویستە، پاستیەکەی زۆر بەدەگمەن، ئاوناوەیەک نەبێ شاعیرەکانمان تابلۆی دەروونی خۆیانیان بەشیعر کێشاوە نەک بوونەتە ئاوێنەی ڕۆژگاریان. بوونی شاعیر مەلا و خوێندەوار بە ئاوێنەی واقیع بەدەگمەن ناچێ باسێکی زۆرتر وەیا خەفەتێک بۆ دار وەیا پەنگێکی عادەتی واقیع بکەوێتە بەرهەیانەوە چونکە بروڕش هەر زار هەڵێنێت بە ناچاری شتێکی بەزماندا دێت پێوەندی بە بازارە یاخود کۆڵان یاخودا مزگەوت وتەکیە و خەرمان... ەوە هەبێت باچیمەبەستێکی نەبێت من وتۆ لە نووسینەدا بە دڕستی میژووی هەڵدەینەوە. کە مرۆڤەکە کەوتە سەر باری شیعرەکانی دەست دەکات بە بزاردە کردنی وێنەی شیعری. لە ڕۆژگاری محوی وپێش محوی دا (وێنەی شیعری) ئەوە بوو کە لە دیوانەکانیاندا دەی بینین: خەیاڵ، وردەکاری، ئارایشت، نوکتە ئارایی، هەڵەرەتی دارشتن، وێنەی هونەری تازە یاخود تەقلیدی بەپێی دەسەڵاتی شاعیر. وشتی ئەوتۆیی کە لە چارچێوەی مەفهووی سەلمێندراو و بەهەڵە یارەی مەقبووڵ پێوراو کێشن و قافیەی ڕێک بن. ئەوەندەی شاعیر خەریک بووە بە زمانی شیعری ئەوسا ئیهتمامی نەبووە دەمی یار بکات و کەمەرەکەی لە مووبارێکیت بکێشێت گرێی نەدابێتە پووداو، بگرە خۆی لە چاکەوخراپەی دنیا ئاگەیاندووە. سەرجی بگرێت دەبینیت شاعیرەکان مەزهەبێکیان نەبووە بۆ خۆتێگەیاندنی کاردانەوە ئەم دنیایە، کەی پووداوێک کەوتە بەرچێزی یاخود خزمەتی مەهارەتێکی نارشیعری

کرد زیگمایێکی ئێ خوار دەکاتەوە. سالم تەو شێوەنەی بۆ بابانەکان کرد لەوەوە بوو
کە بڕین کەوتبوە لەشی خۆی دەنا هەشت ساڵێک پێش تۆ چوونی بابان پەواندز ئێی
قەوما بوو بیری بۆی نەچوو. هەڵبەت من زۆر مەمنوونی سالمم کە شیعری
خۆی کردە لاواندنەوە بۆ شێوەنی تێچوونی بابان، خۆ دەی توانی بەو تەدەبە پێ دنیلکە
بگات بەرەو دەسەڵاتی نوێ، کە نەی کرد لە مەرایەتی و هەستی بریندار و دەماری
کەرامەتەوە بوو. بەڵام دەبێ خۆمان بە سەهوو انە بەینە لە دەڵالەتی پەروەردە: لەو
دەمانەدا کەس گلەیی نەبوو لە خۆدزینەوە وەیا خاموش بوون لە ئگبەتی یەکێتی
لە نزیکەوە خزم و دۆستی نەبووبێتە: بە پێکەوت مەوی وسالم و کوردی... شیعریان
هەبە لێیان دەبێتە شایەدی چاکەو ئاڤایە، نەدی تۆ و عالەمەی کە شیعری
نەگوت خۆ هەموویان هەر بێ باک بوون بۆچی جاصیل بوونیان بێبێتە شەفاعەتکار؟
هەر ئەوە جاهیلە لە سەرگیسکێکی خۆی ئامادە بوو دز بکوژێتێ کەچی بۆ پەواندز
گوێی ئابزوێتێ!!! شاعیرەکان گۆرانیان نەکرد بەکەریان هەبوو، ئاشاعیرەکانیش
چاکەیان نەکرد کە بەکەریان نەبوو. بائێمە عەیارەمان خوار نەبێتەوە و نەڕازووەمان
لەنگ نەکەینەوە دەوا کە چاکەی شاعیرەکان لە بیر بکەین هەر چونکە دەکوو ئاپۆرەی
خەڵق هەستیان بە ئێش و ئازار کردبێت نەک وەکوو غالدی.

من کە لە سەر شاعیر دەکەمەوە جەماوەر خەتابار ناکەم: دەمەوێ بە چاوێکی
ئینسافەوە سەیری خەڵق لێرە بەپێشەوە بکرێتێ. نە شاعیر و نە غەیری شاعیر
لە بارێکی نەخسی و زیارەتی و پاپیارەی ئاسایوەری تەوقەدا نەبوون پەیز بگرن و
لە دڵی زۆر وستەم هەڵچنن. هەزار لۆمەی بەدواکاتی تەم پۆژگارەی بایی
هەزارەیەکی تۆو نەگبەتنەیە کە بابایەکی بەر لە ١٠٠ ساڵ بە شەڤ وشۆڵاق
دەخزایە زیندانەوە و مال وسامانیشی لە ترسان و لە برسان زیرەیان لێ هەڵدەستا.
هەستی سیری کۆمەڵایەتی تەدەسەردەمانە کە مێژووکرد بوو نەک هی نامەردایەتی
خەڵقەکە، وەها نەبوو بۆ ئازاری غەیر بەخەبەر بێت وەیا بتوانێ تیمارێ
دەردی غەیر بکات: هەر کەسە خەمەریک بوو خۆی بژێت و بەرەکەی لە ئاد
دەرکات، تەنیا کە من گلەییت لێ نەکەم تۆش گلەییت بە سەرمەوە نامێنێ..

چ شاعیرو چ غەیری شاعیر لە هیچ سەردەمێکی کاری دنیا بەشدار نەبوون هەتا
چاوەنۆڕیبێنی دەنگ هەڵبەستی بەخەڵگرانەیان لە کاری ئاپەوا ببیەن. هەڵبەستێ

قسەی پووت نی یە، کردەوەی لەگەڵ. چ زانیکیش بەتەما نەبوە لە قسەی
پووت تووڕە بێت. لەنووسینێکی عەرەبیم، کە جارێ لەژێر چاپدایە گوتوومە:
(محل فلسفة فی الارض وهل حکمة فی السماء تکون معطلة انا عدمت بشراً یؤمنون
بها ایمان أداء وتنفیذ) دواتریش لەو نووسینەدا دەڵێم: ستەمکار چونکە
دەی زانی ئەوانەی لە دیوانی دادەنیشن پیاوکاری هەرگیز هەیاڵی بۆ ئەوە نەچوە
کە لە شیعردا دژی ستەم قسە دەکەن ئەویان هەبەستبێت/بوو خۆئەوان پانەوبات
پە دادوتینا فی ئەویان هەڵ دەگوت. لە کوردەواریدا شاعیری (مداح) بە واتای
مەزموومی سەردەکۆنەکان پەیدا نەبوە چونکە بارەی وەهای بەخۆوە نە دیتووە
لە دەوڵەمەندی و سیاسەتەداری و بەرژەوەندی زل کە بۆ دەوڵەت پارێزی
پەکی لە سەر شیعر کەوتبێت: لە کوردستانی باشووردا بەر لە ئاخەڵیوەی
عەرووزی
هوکمی عەبدوڕەحمان پاشا شیعری کوردیان نەبوو چ جای شاعیری مداحان
هەبێت. شێخی پەزا بە هەڕەشە نەک دەست پان کردنەوە مزەی مەدحی لە
کەسانێک دەستاند کە هەژیان دەکرد باسیان نەکرێت. ئەم حاڵەتەی دەست
کورتی و بێ سامانی و هەژاری سیاسی وەهای کرد کە شیعری سەردەمی
محوی لەو جۆرە بمێنێتەوە کە شیعری شاعیرە گۆشەگیرەکانی سەردەمی عەباسی
و دواتریش تێبدا قەتیس ماو بوو. لەو دەمانەدا کە شاعیری مزە خۆر دیوانی
هەلبەست و ئەمیر و وەزیرەکانیان بە شیعری زرینگەدار دەپازاندەوە شاعیری
گۆشەگیر زۆر بوون شیعریان بۆ دەردوی خۆیان دەگوت. بێ گومان ئەگەر لە
کوردەواریشدا بازاڕی شیعری مەدح بەرەوپایە محوی هەر ئەوەندە دەبوو کە
دەی ناسین. ئەوتاکە ڕوباعییەی بۆشای ئێران بە سێ بەڵگەی مەحکەم
ئیپاتی قسەکەم دەکات:

بەڵگەی یەکەم ئەوەیە کە تاقانەیە.

بەڵگەی دووەم ئەوەیە کە دەست پان کردنەوەی تێدا نییە.

بەڵگەی سێیەم ئەوەیە کە ئەویش وەکوو حاجی قادر مەدحی دەسەڵاتداری
نزیکی نەکردوە بە پاداشی لێ بکرێت.

لە نووسینێکی هەفتاکانەوە بابی ژانینی خۆم و هەوڵەکانی بۆ شکاندنی دیاردەی کنارەگیری و خۆ لە دنیا نەگەیاندن و وەسکت بوون لە پەرواز و تەوجوڕە دووبارە پارێزیی یەکی شاعیرە ناسراوەکانی لێرە بە پێشەوە وەبیر هێنامەوە کە ئەوەتا بە بیرمدا دێتەوە و پێشی پێ ئەزیم، دیاردەکە دەچێتەوە بۆ بێ دەسەڵاتی و بێهێزی نەبوون لە هەستەوەکەوتی دنیا و قەدەغانی کاری گرنگ و چارەسەرکردنی گرفت و کۆسپی کۆمەڵ و تەنها وتەرزە بێ تەرەفیە ناچارییەی کە دەکێشێتەوە بۆ بە خۆوە خەریک بوونی شاعیر و پەنگ خواردنی دەروونی، تائەوەی وەک ئەو هەبانەی کە ماوەی ١٠ - ١٥ ساڵ دەبنە ماهیرترین کەس لە هونەری نەخش شاعیری بخابەشیش لە کاری دنیا دەبێتە وەستای نەخش وتەرزی ناو شیعر. بێگومان هەندێ باوەڕی سەر بە قەدەر و قەدەریش دەبێتە پرت خۆش کەرەوە بۆ بەکەم خواردنی شاعیر و خەیری شاعیریش لە حاڵەوبارێکدا کە هەرگیز پرسیار بێ ناکرێت و تێ ناڕوانێندرێتەوە. بەڵام قەدەر و قەدەر بە تەنها قەت نەبۆتە هۆی ئەوەی بوون: لە دەمی پێغەمبەرایەتی دا شاعیر هەبوون و پێویستیش بوون بۆ لە سەر خۆکردنەوە و دەڵام دانەوە و بردنەوەی شەڕە دندووکێنی وشەیی. من ناوەڕۆی لێرەدا بچم ناو دڕێژەی تەوهۆیانەی دەهایانکرد کۆمەڵایەتی کورد مرۆڤەکانی نەزۆڕ بێت، هەر نەوەندە دەڵێم نەوەشیا کورد لەو بارەی تێیدا دەژیا مرۆڤە نەبێت و شاعیر و خەیری شاعیری دووبارە پارێز و پڕەوو قەدەر نەبن. ئێستاکە لە ساڵی ١٩٨٧ من ئەگەر دووبارە پارێز نەبم چیم؟ حکومەت بە خێری خۆی پرت دەدات نووسینی بڵاو ببێتەوە، لەوە بەوڵاوە چ دەکەم؟ هیچ هەر هیچ. ئێستر محوی و کوردی و وەفایی چیان کردبایە دەبوونە زۆڵەی سەردەمی خۆیان! بەشێکی زۆری نووسەرەکورد خەریکی بڵاوکردنەوەی هەیرانەو بەستەو بالگرەوەیە کە ئەمانە لە تای تەرازووی هیچ سەردەمێکدا نابنە هاوسەنگی شیعری تەواو باس کراوانە نە لە پرۆفسۆر دنە لە ناوەرۆ و نە لە هیتاوا. ئەگەر بالگرە بڵاوکراوانەکە نەوەی چیان پێ دەکرێت؟ سەقافەتی نوێ وەصڵ کردووە هەنگە یانەوە هەبێت بەڵام مەرجێ زۆرە. مەرجیش وازلێ بهێنین بە دەگمەن نەبێ کەس لە پایەی بەسەهوو چوونی خۆی هەڵ ناگەڕێتەوە. کەس بە تەما نیە بە پەخنە لە خۆگرتنی وازلە باوەڕی پووچەڵ بهێنێت تا ئەوەی کە نەچەپەشی ئەو

پووچەڵی بە بیرمان دەگەیەنێت وازی لێ ناهێنین. تەنیا کەسانێک دوای ئاخەلێوەی صەدەی بیستەم لەسەر بوت پەرستی مۆدێلی نوێ بۆهێز دادەنێن لەمانەش مەولەوی و کوردی وان لە (قەدەریە) بڕیارێکی کە هەرگیز (قەدەریە) بە عەیارەکی خۆی ڕاست دەردەچێت و وەڵامەکەی نییە کە شێلگیر چاند و ئینسان نەبوو بەردەوام لەسەر شێلگیر بە ڕستی.

گەلێکیم لە هۆی نییە کە ڕەمانی حاکمایەتی بابان دەنگی نەداوەتەوە لە دیوانی چونکە لە عەیری دیوانی سالم دەنگی لە دیوانی کەسی دیکە نەداوەتەوە، حاجی قادری پێش تاوارە بووبن بۆ تەستە نێۆڵ نە باسی ڕەمانی بەواندز و نە بابانی نەکردووە.

پێم بڵێین شەشی تەبلوول لە چەند جێگەی کوردستان دەنگی داپەوە؟ سلێمانی کە بۆ شەشی تەبلوول دەنگی بەرز کردۆتەوە خۆی تازیەدار بوو. لە ١٩٥٧ کە لافاو زەردەی لە سلێمانی دا چالاکانە هونەرکار و مۆسیقار و گۆرانی بێژیان کەوتنە پێتاک کۆ کردنەوە، بەڵام چەند ماڵە هەژارێک لە هەولێر ئاو بردنی یەک سەکە پیازیان بێ پەروا نەدێترا.

بڕین کوڵاندنەوە خۆشی نییە بەڵام بێ سوودیش نییە.

شیعری کۆی دەبێ بە کێش و تەڕازووی سەردەمی خۆی هەڵ بکێشرێت، ناشێ لە پەنا فکری (ڕوحی) وەک تیری تانە و پەخنە بۆ هەزار ساڵ بەر لەئیرۆ بەڕێ بکرێت.

هەردوک پەروا نییە بە خۆڕایی گەلەیی ساز بدرێت هەردەهاش پەروا نییە لە دەرەوەی شیعری شاعیر وانای بۆ بخوازرێتەوە و یێی بار بکرێت، دۆزینەوەی وانا لە دەقی شیعر هونایە لە بەسەردەوەنان: ناشێ بەرۆشی دەروونی خۆم وەیا باوەڕم بە چاک وخراپە وەیا بە ئیمان گەیاندنی نیازێکم بەهاوێتە سەر تەئویلی بێ بنگە لە شیعری کۆی وەیا ابن الفارض وەیا ابونواسا. کە شاعیرێکوردگوتی:

قەزاو قەدەر هۆکمی خۆی دەکات ڕێم نییە بڵێم بەوەڵا مەبەستی بزاوتنی گیانی کوردایەتی یە گۆیا وێستوویەتی بڵێ خزمینە بە ئومێدبن!

لە نموونەی پەروبەواتا گۆرین لە ڕێی تەئویلی بێ بنگەوە هەم بەیتەکی ضوارەدە لە لاپەڕە (١٧) ی دیوانی کۆی دەهێنمەوە:

بۆ دوکانی شتەرێ گر هەول نەدا کاڵا خرۆشێ
دینی وا دێنێتە قیبەت ضواجە تەعضایی بکات

لەو لاپەرەیەدا شەرحی بەیتەکە دەکا کە مەلایەکی بۆ خواستوونەوە و پێشیشی لە خواجە خواستوونەوە بۆی...

ئەم تەئویلە هەرگیز لەو دەقە لەڵ ناستێت چونکە مومکین نیە پێشی خواجە لەو دەقەدا بە شەویلەی کەسەوە بنووسێت چ مەلا و چ غەیری مەلا. پێشی خواجە هەر لەشوێنی خۆی دا دەبێت و بە پێشی خودلەگایەتی یەوە دەبێ بچێتە ئاو ئەخوەندنەی (پەرنگە لە دادگا بێت) ئەعضایی تێدا دەکات، کالا فرۆشێکی کە ئەو دینە ناباوە دێنێتە قیمەت بۆ ئەعضایی خواجەی جوو هەربەزە بێتێکە، فێڵباز ئیلە، قوڵ بڕێکە، بێ دینێکە نموونەیی و نوێنەری بەدایەتی یە: ئەگەر بە مل مەلا وە یا شێخی وە یا تورجار وە یا وای و قاضی و سەرۆک وەزیرانیشی لە بەرێت لە واتای کەم دەبێتەوە و بایەخ دەدۆڕێنێت چونکە لە (مطلق)ی بێدین و ساختەچی وێک دێتەوە بۆ (مقید)ی مەلا کە دەزانین زۆربەیان برسی و هەژار بوون و دەسەڵاتی جوولەکە دانەزراندنیان نەبوە بە ئەندامی دایەرەی بەرزی حکومەت. بە هەموو حاڵ دەسەڵاتیان هەبووبێ ئەوان بەر تەعنەی بەیتەکە ناکەوێن مەگەر وەکوو هەر کەسێکی دیکە کە هەموو ئەسنافی کۆمەڵ کە تواناو دەسەڵاتی ساختەی زۆری هەبێت.

نموونەیەکی دیکە لە لێک کێشانەوەی پەڕوێزی وانا بۆ وەبەرهێنانی بەیتێک کە شاعیر نەیوێستوە و شیعرەکە لەڵی ناگرێت:

لە لاپەرە ٩٠ ی کتێبی (لە بارەی مەحوی لوتکەوە) بەیتێکی دیکەی مەحوی کە ئەمە دەقەکەیەتی:

قەزا، بێ دەستەلانت کا، چیە غەیری رەضا چارە
لە بەر دەستا هەلابا رێوێکە شێرێ پێل بەستە

مانگری لە (قضاء) وە بۆ (رێکەوت) وا لە تصوفەوە بۆ کۆمەڵایەتی بادراوەتەوە ئەم تەئویلە نە بەیتەکە قبوڵی دەکات نە مەحوی، ئۆیشی پێی پازی یە چونکە تەواوەندەی لێ شارەزایین کە بەڵای ئەوە وە بێ دەسەڵاتی کۆمەڵێش هەر دەچێتەوە بۆ تەقدیر. ئێمە پێشتر دێتمان تێ شکانی پرۆسیای زلەوزەبەلاح لە ئاستێ

زانیوی. بەووکی کەم شەرەت دەداتەوە بە قەزا و قەدەر، ئایا بەکێ دەگرێ تەم
تەدەرەیان یا هەڵداتەوە لە خواوە بۆ کۆمەڵایەتی. محوی بابەتی وەهای هەیە هەڵدەگرێ
دڵداریەکەی بە دڵداری پاستینەکێ بدزێتەوە ئنجا دەشێ لە دەمی گەنجایەتی یا شیعری
وەهای گوتبێت وەیا لە کامڵیشدا پێرەوی دەستووراتی شاعیریەتی تەو پۆژانەی
کردبێت، هێندێ قەسیدەشی هەن مزاخ لە تصوف و ئەخڵاقی بێ تەئویل. ئنجا
هەردوکیان ناشێ شیعری دڵداری بە زۆر هەڵگێڕدرێتەوە بۆ تصوف هەردوکیشی
جایز نیە تصوف لە سەمەوییاتی خۆی پەوت بکرێتەوە و بخرێتە قاڵبی کۆمەڵایەتی.
پاستیەکەی لە لایەن بەخۆدا پایەی مەوزونیشەوە چ شیعرێکی قەبەست ئاکەین لەوەدا کە
محوی وەها شاعیر دەرەسەڵنەدار لە تەعبیر و تەبیات ضورەت خۆ لبدزێتەوە لە (صراحة)
بۆ ناوەتەوی تصوف وەیا پاستە عقیدە، بە بەیتی سەرپۆشی کراو کۆمەڵایەتیان
فێر بکات. تەگەر (قضا) قەزا و قەدەر نەبێ و کۆمەڵایەتی بێ دەبێ محوی ترسابێ
وەیا نەیزانی بێ هەستی دەرەون نداتەوە بە هێزی ئاخاوتن. لەلایەن ترسانەوە بێ
تەوەی من بڵێم دیوانەکەی شایەدی بۆ دەدات کە چی ویستوە تەوەی گوتوە، خۆ
نەهاتوە شەڕ بەم و بەو بفرۆشێت و ناوی ضەڵق بەهێنێت ئیتر تەقیە لەچی دکات
کێ تەقیەی کردوە تائەوی بکات. لەلایەن تەعبیر و زمان زانینەوە هەموومان
دەی ناسین چ ئوستادێک لە گوتار.

گەلێک بەیتی دوای ئەم بەیتەش دوور خراونەتەوە لە بەهەستی خۆیان
وەک پەنگی سووری یاقووت و جلی خەیتی پیرۆزە لە بەیتی:

لە کێ بڕکم دڵی بۆ پڕ لە خوێنی حەسرەتە یا قووت
عەزایۆشی چیە و کێیە؟ جلی پیرۆزە بۆ شەینە

وەها لێک دراوەتەوە کە محوی لەم شتە هەوانانە ١١ ئازار و ژان و فرمێسک و
هەناسک و حەسرەت و دڵتۆپی خوێناوی و قوڵپی گریانی دەرهێناوە کە گەورەترین
شێوەی ئازاردانی مرۆڤی عشقەتە بەرچاو.. ئازارەکە بەهۆی سزادان، لەبەر چەوساندنەوە
لەبەر دارکاری گیان و هەستی ١١. بنوارە لایپەڕە ٩١ و ٩٢ لە (... محوی لوتکەی).
بەهەستی محوی لە سەرەتای قصیدەکەدا دیارە و تەئویل هەڵناگرێت تەنانەت

ئەگەر ڕێگێ تەئویلی خام ناوەخێیش بدرایێت دەبێ لە بەیتی دووەمدا کەدەڵێ:

دەبینی چێیە لێ ئەمڕۆ بەزمی عەیش و بادەنۆشینە
سەبینێ زوو زەمانە وا منعی گۆڕیوە لە نۆشینە

دەبێ لەبەستی کوی شێوەن کردن بێیت بۆ ئەو خوا چێ داوانەی لێیان تێک دەچێت چونکە (بەزمی عەیش و بادەنۆشین) هی چەوسایەوە و سزادراو نییە.. گەلەیی کوی لە هەموو وجودە نەک لە بەشێکی. سەرەتای قەسیدەکەش هەر وەها دەگەیەنێت و دەهاوەستێ بێ دەڵێت:

لە ڕۆژێ هەڵدرا ئەم کۆنە خەیمەی تان و پۆ شینە
لە سایەی داشەڕابی بەزمی عوشرەت گرێیە هۆ شینە

هەروا لەهونەری زاڵ کردنی هەستی دەروونی بێزەر بەسەر دەقی شیعردا زۆربەی تەد بۆچوونانەی نێوان لاپەڕە ڤانی ١٩٧ — ٢٦٦ لە کتێبەکەی (مەهوود لونگە) دا بە ناشکرایی وێڕانی نووسەرەکە کە لە هەموو نووسینەکەی خۆدەنوێنێت، تێکەڵا بە دڵۆدەروونی کوی دەکەن. لە لاپەڕە ٢٦٦ کە ڕوباعیەکەی (ئەم پارە پەرستانە..) شی دەکرێتەوە نووسەر پاڵ بە مەبەستە ناشکراکەی کوی یەوە دەنێت هەتا بەپارەوە خۆی دا دەگەیەنێتە کۆتایی قەسیدەی:

"لە پیر مەردی ئەجەل بۆشیشەیی عومرم نەدا بێ زوو"

کە ئەم بەیتە یە:

دەمی طەبعی بەجاری عالەمی داگرت ئەوا کوی
دەرەنگە ئیلتیجا بە بەر دەری عالی جەنابێ زوو

ئێستە بە چەند دێڕێک لە لاپەڕە ٢٦٧ کار دەگاتە دوەم بەگایەتی دنیچەسەرمایەداری و چینایەتی...

من ناتوانم لێرەدا بەدوا ئەو تێبینی یە بێجیا نەکەمەوە کە وا لە ئاغەڵێ بیرەڕاڤانی ئەو لاپەڕانەدا داوای شەرح و کەلێن گرتن و خستنە قاڵب و پاست کردنەوە و بادانەوە بۆ پارەوی کوی دەکەن چونکە بە نیچە کتێبێک لێی نابەوە، هەر ئەوەندە دەڵێم دەبوو نووسەر بۆمان ساغ بکاتەوە کە ڕوباعیەکە زووتر هۆنراوەتەوە

لە قصیدەکە بۆ ئەوە بشێ، هەر نەبێ، پەراوێزی، بەڵێنمین کە محوی بە پلیکانەی
ڕوبایەکەدا سەرەژوور چوە بۆ قصیدەکە.

بڕە شیعرێ (ئەلعەیاز) کە ڕووبەڕووی تێکڕای ئەهلی (شار) گوتراوە:

بۆتە موئنیس، بۆتم مەئوا قەدیم و شارێ ئەلعەیاز
دێوی بێتێ جێ بەجێ دەڕوا بە باری ئەلعەیاز

هەرکەسێ ساتێ لەگەڵ ئەو قەدیمە بووبێ تاقەبەد
بێتە وە فکرای لە زاری دادە باری ئەی لعەیاز

باداوەتە بۆسەر (دەسەڵاتداران و دەستڕۆیشتوان) - لەپەڕە ٥٥٥ کتێبی
محوی لوتکە -. ئەو محوی وا نیە لە محوی کە گلەیی یاری لە زەمانە و خەڵق
کردبێت مەبەستیان جوداکردنەوەی چینی زۆردار بوە لە زۆرلێکراو. ناوناوە
لە بەیتێکدا وەیا لە قصیدەیەکدا ئەم قەڵاوەردنە هەبووبێت (مزاجیە)ی
نە بە غەشیوە. هەر لەم شێوازەی محویدا بەر لە هەزار ساڵێش گلەیی وەهای
لە زەمانە و عالەم کراوە تا ئەگەر محوی لە قصیدەکانی هی وەهای هەبووبێتە
(زهد)ی گرتبێتە بەر. شاعیر هەبوون لە کۆنەوە هەر (زهد) یان کردوە بە
پایەو هیچیشیان بە شۆڕشی فکری داماندرێن دژی چین وەیا زەبەر و تیرێژ
وەڵ پێشترێش گوتم کەس لەو تەرزە شیعرانە وەتەنگ نەهاتوە چونکە بە هاندان و
خەڵق تێژکردن حیساب نەکراوە. لەو ئەلعەیازەدا بە بێتێک هەیە دەڵێ:

ئەهلی تەزویر وفەسادن غاصیبی مالی عیبادە
موبتەلای بەم بەڵایە ئەهلی شارێ ئەلعەیاز

ئیشارەی بۆ (غصب) هەیە: ئەم غەصبە بەر زۆردار و ئەهلی بازاڕیش
دەکەوێت کە پێشەیان بەسەرەوەنانی قەرزە بۆ حیساب قەرزدارەکانیان
تاکوو وەهادەبێت قەرزەکە دەکرێتەوە سەلەم بۆکۆرزی دانەهاتووی بەرخ و گیدا
لێتر نە ئاکامدا پەنگە لە بری دینارێک قەرز پێنجی دینارێش وەرگیرابێتەوە. هەر
چۆنێک بێت زۆردار بەلوونتێکی بەرچاوی ئەهلی شارە لێی دەوە شێتەوە

ئەوەندە سوحبەتەی لەگەڵدا بکرێت. خوا لە ناوی ببات کە مرۆ نەتوانێ لە ناوی ببات. تێگەشتنی چیتایەتی و بیری چیتایەتی لە کوردستانی خۆماندا هێندا سیبەرگانیشی سەری هەڵنەدابوو، کە سەری هەڵدا لە ئاکامی بڵاوبوونەوەی بیرۆباوەڕە کانی شۆڕشی تۆکتۆبەر بوو نەک لە ئەنجامی چینێ بۆرجوازی کە تایبەتمەندی پەیدا نەبوو. گوتوومە و لێم باسەشدا گوتم تاکە (صراف)ێک لە کۆرد نەبەسەرهاتوە..

محوی ئەوەندە پەنجەنیشان نابێت کە بە سەردێژەکی خراپ و بێ دینی دا هاتۆتە خوار چونکە تەقلیدێکی کۆنی شیعرەکانی (وشە) یەکلایی لە بەدایەتی بکەن. تەبعو نواس کە بە پارەی پاداشی دەڕیا خۆگیف لە ماتەوەدە دەڵێ:

وستعبد اخوانه بتراثه
لبست له کبراً آبرّ علی الکبر

محوی لە لایەن شیعرەوە بە مەتانەتی داپشتن و نوکتە ئارایی و سەرەڕۆمانچوون لە دەستوورە سەلمێنراوەکانی شاعیریەتی سەردەمی خۆی و دەربڕینی هەستی بە شێوازی هونەری قەشەنگ و داهێنانی وێنەی زیهنی نوێ و بەهێز هێشتنەوەی شاعیرانەتر لەو مەبەستە شیعرییە ئاشنایانەی هەموو تێیاندا بەشدارن.. لە ماندو لە هۆرە داپشتنێکی لوغەوی تایبەت بە خۆی کە شەقڵێکی جوانگەڕەوەی تەعبیری تەواو لە شیعری کوردیدا محوی دەچێتە پێزی یەکەمی شاعیرە گاماخان و لەتەنیشت نالی پاڵی دەداتەوە.

لێرەدا پایەک دەردەبڕم دەبێ لەبیستنی و بەلاوە نانی پەلە نەکرێت:

هەندێ جارێ پێم نەبووە بە وردی دیوانەکەی محوی بخوێنمەوە، بگرە هەوڵی قەرزاندەوەم بەم گوتارەماوەی نەداتی هەمووشی بخوێنمەوە، لەگەڵ ئەمەشدا کەمن لە خوێندنەوەی شیعری کوردی سەرم بە هێزوگلێشدا ناگرم بەڵکوو نەبزی هەر بەیتێکی لە دەماردا فڕێکە دەکات، سەیر نییە بەزووبی دیاردەی بەرچاو لە دیوانێکدا بەدی بکەم: من ئەوەندە دەبینم شەبەنگی نالی لە شیعری محوی دا بزەوە دیارێشە، نەک تەنەوبەس بەڵکوو بزربوونەکەی لەو شوێنانەدا کە پێویست بوو دەرکەوێت بەڵگەی دیار بوونێکی لە وێژەی محوی؛

سەبارەت بگرنە قەسیدەی (بەحری تەویل) پاتەوپات (معارضە)ی قەسیدەی

(ئەلائی نەفسی بوبوتا ـ ڕەتاکەی حیرصی وێرانە)ی نالی بێ کردوە، وەک دەڵێن معارضە هۆنینەوەی شیعرێکە لە قافیە و کێشی و ناوەرۆکی شیعرێکی مەشهوور. لە موعارەزەدا دوشمنایەتی مەبەست نیە مەگەر ئەوەندەی وە بێکا بە دوشمنایەتی. لەم قصیدەیەدا محوی کە بەرێبازی نالی دا ڕۆیشتوە دێت لەبەرەو کۆتایی هەڵیە ستدا دەڵێ :

موکەررەر بوو قەصیدەی بوردە نەشئەی عالەمی پڕکرد
بفەرموو بۆ قصیدەی کوردە ئۆبەی نەشئە پێوانە

واتە: قەصیدەی (بردە، بردیە)ی بوصیری کە لە نەعتی پێغەمبەرە (د) زۆر گوتراوە، بفەرموو بۆ قەصیدەی کوردە دەست بە نەشئە پێوی بگرێت. محوی بە تانقەست معارضەی نالی دەکات کەچی ناوی (بردە) دەهێنێت کە کێش و قافیەی جوانیە لە هێنەکەی محوی، خۆ مەعلوومیشە قەصیدەکەی (نالی)ی بیستوەو بەدڵیشی بووە و خۆیشی هەڕیک کردوە لە قصیدەکەی خۆی دا لە نالی دانەماڵێت، بەڵگەش ئەوجگە لە دەلالەتی (معارضە) خۆی، کە بەیتی چوارەمی قەصیدەکەی دەڵێ :

لە تاریکی شەوی کوفرا بە یەک دەم لەمعەیێکی دا
هەزار و سێصەد و بیست و دوو، دنیا چراغانە

دیارە لە ١٢٢٢ ك. قەصیدەی داناوە. نالی لە ١٢٨٠ ك. مردوە، تا دەم قەصیدەکەی محوی ٢٧ ساڵ تێپەڕی کردوە، لەوەدا نی یە بگوترێ دەشێ محوی هاوڕێ چاوی بە دیوان دەیا قەصیدەکەی نالی نەکەوتوە.

لە ناوەرۆکی قەصیدەکەی هەر دوانیشی بەراوردێک بگرێت گەلێک شوێنی بەخەی نالی لە محوی دا دەدۆزرێتەوە بە نموونە محوی دەڵێ :

ج مەحیکت بکەم لائیق بەتۆ ئەی خیر خلق اللە
منی بێ خێری نالائیق کە جیبریلت بێ نا خوانە

کە لە نەعتەکەی نالی دەخوێنیتەوە :

مرادم زیللەت و پاڕانەوەی حاڵە نەوەك نەعتە
بە چەند بەیتێکی کوردانە کە قورئانت ئەنا خوانە

هەم بەیتە تازە باس کراوەکەی محوی و هەم بەیتی (موکەڕڕەڕ بوو ...) ت بە بیردا دێتەوە ناوشەی کورد لەویاندا و (ئەنا خوان) لەمیاندا (قاسمی مشترك) ی هەر دوو قەصیدەکەیە..

لەم قەصیدەیە و لە بەیت و دووبەیتی دیکەشدا نالی بزرێکی دیارە.

سەیری بەیتی سێیەم بکە لە لاپەڕە ١١٠ ی دیوانی محوی دەخوێنیتەوە :

(ڕەحە) بەو شێتییە ئەلحەق قصێکی عاقلانەی ووت
منم عاقل لە بەرگی عاریە خۆمم کە عاری کرد

ئنجا تەماشای ئەم بەیتەی نالی بکە :

من لە بێ بەرگی ئەحەم پرسی کە بۆچ ڕووتی گوتی
یا ڕەبی شێت بم ئەگەر شاد بم بە بەرگی عاریە

وا دەزانم (ڕەحە) و (ئەحە) ش یەك ناو بێت لە نووسیندا بە هەڵە گۆڕاوە یاخود محوی بە ئانقەست ئەحەی کردوە بە ڕەحە. لە واتادا هەر دوو بەیت یەك شتن.

لەم بەیتەدا ، محوی ، کە دەڵێ :

ئەم فیزاعەت بە دوەوە حەقتە کە ناپرسی چیە
تۆ یەکێ دائیم هەزارێکی وەکوو من دوو بە دووت

وەك نالی شاعیرانە و ئوستادانە وشەی (هەزار) ی بە واتای دەجاران صەدو بە واتای بولبولیش لە کار هێناوە. شەرحی دیوانەکە بۆ ژمارەی هەزار نەچوە. لە ئەصلیشدا عەرەب کە بە بولبولی گوت (هزار - هەزار) وشەی (هزار داستان) ی کورت کردەوە بە واتای (هەزار ئاهەنگ). نالیش گوتوەتی:

رۆحی تۆ گوڵێکە صەد بەرگ وەهەزاری عاشقی تێدا
لە هەموو چەمەن دیارە بە ئوصولی نالە نالی

نالی زۆرەی ناهاد و میئات و تۆلووفی کۆکردەوە ، محویش دووزۆرەی ناهاد و یەکێک تۆلووفی کۆکردەوە لە بەیتەکەدا . کوردە بە تێکڕایی کە هەیەستی بوڵبوڵ بوو دەڵێ (هەزار) . زۆری تەبیە خانیش کردوە هەر دەڵێن ، بۆیە یە لە (هەزار - هەزار) هەر بۆ زۆرەکە دەچن .

لە دیوانی محوی ئێگەیشتیت نموونەی دیکە زۆرا دە بڵێمیت لە هاوڕی و بزێ نالی هەموویش هەر بەگیانی (نخدی) یەوە هاتوون کە وا بێ دەربڕینی پاتەوپات بەردەوام بانە یەک هەڵدەگرێت هەر بە نالی هەڵدەگیراوە . حاجی قادر لە چەندین جێگەی دیوانەکەی ناوی نالی و شێعر و مەتانەتی دەهێنێت تا دەگاتە ئەوەی کە دەڵێ :

بە "تضمین" بەیتەکی نالی دەهێنم تا بڕەوپێقانم
بزانن من بە تۆو ناگەم خەزەف قەت وەک گوهەر نابێ

محوی بێ ناوهێنان ملانێی لەگەڵدا دەکات .

ئەو ڕایەی لە لاپەڕە ١٨١ ی (محوی لۆنکە) دا کە شێعری محوی لە (سبک هندی) داوەتێت پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە دەبوو نووسەر شەرحی بدات ، بۆلام من وەهای بۆ دەچم کە دا پێشتنی (سبک محوی) یە پتر لەوەی چاوڵێکەری بێت .

محوی لە هەڵنانی بەیتەکانی تەواملەتە لەگەڵ وشەدا دەکات کە دەستاوێژی بەسنا دێت بۆ دروستکردنی وەی جێگەی لە بار بەدوا بەردی لە بارداوەگەڕێت . گەلێک لە بەیتەکانی محوی تەوەندە سفتە دەڵێی وشەکانی لە باڵا یەکتر هەڵناوەشێنێ لەو وەستایەشدا ناونادە دەگاتە ئەوقەڵانی تەوتۆ هەر بە داڕوان و شاخەوانی مەعڵان دەبگاتێ .

لەو بیرە شێعرەی کە بەم جۆرە دەست پێ دەکات :

بێ بێ یانەما بێ من دادو بیدادێ دەکەم
گوێ بداتێ یا نەداتێ ئاهو فەریادی دەکەم

چەندی دەگەمە ئەم بەیتە کەمەم پرسیارانەیە چەند جارێک پێیدا هاتووەتەوە

بێستوومی عیشقی شیرینێک ئەوا هاتۆتە پێش
گەرلەحەق بێم و نەیەم تەقلیدی فەرهادم دەکەم

موچرکێک دەیگرێت (وا ئێستە چادەکانم تەپر بوون).

خوونەیەکی وردی دەتانەت لەم بەیتە دەرەکەوێت وەک کە لە صەدان بەیتی ئەوتۆیی دا :

زمانت کە ببڕی قسەت دێ بەکار
قەڵەم دادەدەم، پەندی خۆ دادەدەم

ئەم بەیتە لە لاپەڕە (٢٦) ی دیوانی محوی دەاصاشی کراوەتەوە کە مرۆڤ زمانی خۆی ببڕێت و قسەی پڕوپوچ نەکات قسەی کاریگەر دەبێت وەک قەڵەم کە دابڕی باشتر دەنووسێت، بەڵام شی کردنەکە نادەنێ چۆن سوماڵ ببڕیت سەقەت دەکەیت کە زمانت ببڕیت چۆن قسە دەکەیت نە خۆ لە دووبارە بوونەوەی (دادەدەم) دەگەیەنێت.

وەک لە بۆی دەچم محوی پەوالەتی زمان بڕینی بە تەپکە دانا وە تەپکەکەشی وەک (دەرو دوو هۆدە) وانە دەرگەیەک بەڵای دوژمنەوە دەکرێتەوە.

بە شێوەی لووسینی سەردەمی محوی (ببڕی) دەنووسرا دوو جۆر خوێندنەوەی هەڵدەگرت : (ببڕی) بۆ کەسی دووەمی تاک و (ببڕێ) بۆ کەسی سێیەمی تاک. هەنجا کە گوتت (زمانت کە ببڕێ) ڕێک وەک قسەت دێتە کار چونکە مانای پستە کە وەک دەگەیەنێ کە (زمانت ببڕندە بێ).

لە (قەڵەم دادەدەم) دا (ببڕی) بەشەبەر دێت کە موناسبی قەڵەم دانانە. دانانی دووەم (دانانی ئاو) وەیا هەر شتێکی دابات دەگەیەنێ. کە قەڵەم دادەنێ پەندە بەهرەکەی بڕاوەتەوە کاغەز دادەدات، ئەگەر خۆ نووسینی بێت پەندە کە بڕێ بەهرەکەی بڕاوەتەوە بەڵام گومان نییە هەوی قەڵەمی قامیشی بەبەست بووە کە بەهرەکەی دەی نووسی.

ئینجا وا تایەکی وەک زێدە لەپاڵ دەوایە کە ئەگەر بە پێنووسی کۆن بنووسرێ: (پەندی خودا دەدەم) دەشێ بخوێندرێتەوە (پەندی خودا دەدەم) وانە ئەو پەندە

دەدەم کەهی خودایە.

من هەر نالی و محویم بە بیردا دێت لە کورد ئەو جۆرە هونەرەیان خۆش جڵە و کردبێت بۆ ناو هەڵبەست.

بەرلەوەی بچم بۆ شی کردنەوەی چەند نموونەیەکی دیکەی کە لە (دیوانی محوی) دا پێویستی یان بە تەواو کردن هەیە تێ بینی یەکی کورتیلە لە بارەی گوزەران و دوورکەوتنەوەی نالی لە وڵات دەکەم کە لە لاپەڕە ٢١٩ و ٢٢٠ ی (محوی لوتکە) دا بە جۆرێک هاتوە تاریکیەکی خستۆتە سەر نالی کە بەلای منەوە ڕەوانی یە: گۆیا نالی بە دوورکەوتنەوەی لە وڵات و ڕووداوو ئاژاوەو پشێوی کە سەرجەمی ناوچەکەی گرتبۆوە ئازادی یەکی بە خۆی دا کە (بە کەیف و هەوەسی خۆی بدوێ).

ئەوەی من بۆی دەچم، نالی لە دەمی حوکمڕانی ئەحمەد پاشادا چوو بۆ حەج، جارێ حەجی تەواو نەکردبوو یان هەر نەبێ لە حەج نەگەڕابۆوە حاکمایەتی بابان بەسەر چوو. پاش چەندین ساڵ کاغەزی بۆ سالم نووسی و وەڵامی یەئسی لێ وەرگرتەوە. ئنجا ئەگەر وەها نەبێت و لە پاش تێک چوونی پاشایەتی ئەحمەد پاشا نالی بۆ هەڵاتبوو بۆ دەرەوەی سلێمانی و حەجی ناچاری کردبێ [کە ئەمە من بۆی ناچم] دەبێ لە ترسی کوشتن وەیا بەندی بوون ڕێی غەریبی گرتبێتە بەر. لە هەردوو حاڵیشدا نالی بێ ماڵ و حاڵ بوە و بە نەداری سەفەری کردوە. نالی لە سلێمانی مزگەوتی نەبوو، هەر هیچی نەبوو بۆیە توانی ئاوارە بێت، حاجی قادر و کەیفی جوانڕۆییش بێ ماڵ و حاڵ بۆی دەرچوون. چی لە لاپەڕە ٢٢١ یشدا گوتراوە کە نالی لە سلێمانی و لە غوربەتدا بە نازو نیعمەتی میرەکانی بابان حەوا بۆوە ئاواتێکە لە منەوە بەرەو ئەو سەردەمانە: وەی کاشکی بمانتوانی بایە بڵێین ئەحمەد پاشا و باوکی لە سلێمانی خزمەتی نالی یان کردوە بە نازو نیعمەتەوە دواتریش ئەحمەد پاشا درێغی بۆ نالی نەکردوە بەڵام چ فایدە! نالی یەک لە سلێمانی نوای نەبوو بێت، بەر لە دەوری نوا پەیدا کردنیش بە درێژایی تەمەنی فەقێیەتی ی وەکوو گەڕیدەیەکی هەژار ئەم دێ و ئەو دێ و ئەم شار و ئەو شاری کردبێت چ دەرفەتێکی بوە بە نازەوە لە نیعمەتی پاشاکاندا ژیابێت. لە غەریبیشدا

بەینێک لە شام دەرسی بە خەڵق گوتوە بۆ نان پەیدا کردن، لە ئاخر و ئۆخری ژیانیشی، ساڵی ١٧٨٨ و بەشێکی ١٧٨٩ ک حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی نالی لە مەککە دیتوە بێ ماڵ و حاڵ، چەند بزنێکی هەبوە پێیانەوە ژیاوە. وەک دەبینین تەنها لەو دەمانەدا کە ئەستەنبوڵ نشیمەنی بوە و ئەحمەد پاشاش تێیدا ژیاوە جێی خۆیەتی چاوەڕوان بین ئەحمەد پاشا خزمەتێکی کردبێت..

تێکڕای باری ژیانی محوی ئاسوودەتر بوە لە هی نالی، خۆ هەر نەبێ محوی خانەقای هەبوە، بە تەنیشت خانەقاوە ماڵێکیشی هەبوە تێیدا بحەسێتەوە، منداڵ و وەچەشی هەبوە پێیانەوە ڕوون بێتەوە، صەد جاران لێی پیرۆز بێت کە دە ئەوەندەشی لایەق بوو. لە لایەن ناڕاحەتیشەوە، تۆ بڵێی ژیانی ڕاستەقینە هەبوو دەم لەگەڵ (ریوایەت) ڕێک ڕۆیشتبێت؟ زۆر جاران ناخۆشی بێ سنوور بۆی ڕێک نەکەوتوە ببیسترێ بەنەبوو بوە، وەهاش بوە بە سەریەوەنراوە. بە تێکڕایی ئەهلی خەیاڵ لە وێنەکێشانی حاڵ و باری خۆیان هونەری تەعبیر تێکەڵ بە واقیع دەکەن: هەر وەک لە دڵداریدا بە هەڵبەست خەویان نامێنێت و فرمێسکیان دەبێتە خوێن و وەک خەڵاڵ باریک دەبن هەروەهاش لە تصویری تەنگەتاو بوونیان فەلەک لەگەڵ خۆیان بەشەڕ دەهێنن و زوربەی خەڵق لێیان دەبن بە ڕەقیب و دوشمن، لە جیاتی ئاو خوێنی جگەر و لە جیاتی نان گوژاڵ دەخۆن.. وەها دەبێ لە ناحەزیدا شاعیریەت بەکار دەهێنن تا ئەوەی دوشمنەکەیان لە شەیتان مەلعوونتر دەنوێنن.. لە تەبیاتی بەشەر دەوەشێتەوە دڵی نەهێنێ باسی ئەو بێ صورمەتیە بکات کە بەڕاستی تووشی هاتوە بەڵام لە شیعردا ڕێزو صورمەتی کە پێی ڕەوا دیتراوە بە شکستی خۆی لەقەڵەم بدات. شاعیرم دیتووە بەحاڵ کێش و قافیە ڕێک دەیەخێت کەچی تف لە زەمانە دەکا کە صورمەتی بڵیمەتی وەک ئەو ناگرێت.. خولاسە! ئەمیناغای حاجی بەکراغای کۆیێ بەناز پەروەردە کراو بوو لە شیعردا دەڵێت:

ئەوەندەم خاک بەسەر دا کرد لە هیجرت
زەمین دووی بوو بەتۆز ئێستێکە پەنجە

تەقالیدی شیعرمان موبالەغەو بە سەرەوە نان و ئاراپیشتی زیاد و تەو جۆرە
نیگار کێشییەی تێدا باو بوە. نالی بۆ یان محوی یان هەر کەس دەبێ بۆ حاڵ وباری
ناو دیوانەکەی دووکەڵ و ئاگرو تەنگی و تاریکی تێدا قەڵەم کێشی کراوە. مە بەستم
نییە بڵێم ئازاریان نەبوە بەڵام ئازارێکی کە هەبوە خراوەتە ژێر عەدەسەی
زل کەرەوەی خەیاڵی شیعر.

لەگەڵ تەمەشدا دەبێ هورمەتی تەو مەهارەتە بگرین کە لە سەرەنیا کردنی
ئێش و ئازارا خزمەتی خەیاڵی پەنگین و وێنەکێشی هونەراوی و زاخاوی
مێشک، وێڕای دەوڵەمەند کردنی زمان و تەدەبیان کردوە. چەند شیرینە
تەو بەیتەی طاهیر بەگ لە شکاتی پەجەی بە گوڵەی دەمانچە گوتوەتی:

فەڵەک زاڵی کە دەشکێنێ پەوونەق بازاڕی مانگ و خۆر
شکاندی پەنجەکەم تامن نەنوسم وەصفی پروەشاری

ئێتە ئەگەر تەنها دیوانی محوی بکەین بە شایەدی خۆشی و ناخۆشی پۆژگار و
بەسەربردنی، هەرگیز تەو پووداوە خۆشکەڵەی لایپەڕەکانی ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨ی
(مەحوی لوتکە) ناخوێنێتەوە کە ئەمەوو ناگرو وڕیەکی گۆڕیوە بە ئیروویی. بەڵام
نەمانی پێوەندی جوارینەکەی لایپەڕە ٤٤٦ کە دەرگایە بۆ گێڕانەوەی پووداوەکە، بەو
خەدنە سەیرەی کە نانێبی والی دیتوویەتی و لە ئاکامدا کردوویەتی بە کۆیلەی(محوی) چی یە؟
هەشت
بەڵام وە هیچ تاکێک لەدانوسراوەی باس کراو لە لایپەڕە ٥٥٥ی (محوی لوتکە) دا
نە هاتۆتە بەرچاوم کە وا بێ گومان گەلێک شتمان لێ وەدەرگرتن لە بارەی محوی یەوە
ئیستاش مەترسی تەوەم هەیە لێرەدا پایەک بە ناوی خۆمەوە دەرپەڕم دواتر
دەرچێ کە یەکێک یان پتر لەو سەرچاوانە بۆی چوون

وەک گەلێ جار گوتراوە و نووسراوینە شیعری محوی عەرەقی وانا و نوکتە و وێنەی
جوانی یە، لەوانەیە مرۆڤ پێی وابێ لە بەیتێکی خۆڵ بۆتە وە بۆ تەختی بنی کەچ
بە پووچوونی قوڵتر گەوهەری نەدۆزراوەتەوە بە دەستەوە دەدات. بۆ بە سەر
کردنەوەی چەندوچۆنی وانای دیاردە نادیارەی شیعرەکانی (هەیە) هەر تەو دیوانە
لە بەر دەستدایە کە هاوڕێتا مەلا عەبدوللەی بێدەکی بۆی بەشەرحیان داوە،

لێرەدا هانا دەبەمە بەر ئەو دیوانە بۆ مەشقی وردبینی لە چەند نموونە شیعرێکی بایی ئەوەی ترووسکەیەکی زیاد بهاوێژێ بۆ ناو دیوانەکە و بەر نیگای ئەدەب دۆست و ئەدیبان لە قەوارەی گوتاریشدا جێی ببێتەوە. دەشبێ بڵێم کارێکی من دەیکەم گەلێک ئاسانترە لەوەی مامۆستا و کاک محمد کردوویانە چونکە هەمیشە ڕەخنە وەیا بەسەرەوەنان لە بنیات نان سووکەڵەترە: ئەوان مەیدانیان خۆش کردوە تنجا من دێم بە وەکازی قەڵەمەوە پیاسەی تێدا دەکەم. ئەو نموونانەشی هی بەدوادا گەڕان نین: لاپەڕەم سەیر کردوە و بەیتێکم ڕەچاو کردوە تنجا دە پەڕەم هەڵداوەتەوە تا لەسەر لاپەڕەیەکی بەند بووم، وەهاش بوە کتێبم داناوە، کە بۆی گەڕاوەتەوە لەو لاپەڕانە گیر بووم کە پێشتر پێیاندا تێپەڕی بووم، تائیستاش نەگەیشتوومە بەشی فارسیەکەی.

لە لاپەڕە ٦٤ ی دیوانەکە هاتوە:

ئەگەر ئازادە گییەک بێ لە عەدەمدا بۆمان

چی هەیە غەیری بەپێچی پەلەپەل داوی حەیات

لە شەرحدا هاتوە: نەبوون هیچ نەبێ سەربەستییەکی بۆ بنیادەم تێدایە لەم هەموو کۆت و زنجیر و جۆر بە جورە ماددی و ڕووحییانەی بە خۆیانەوەیان بەستۆتەوە .... هتد.

من تەنها دەخلم بەسەر وشەی (بەپێچی) یەوە هەیە کە وەک بۆی دەچم (بپێچی) یە واتاکەشی دەبێتە (پەلەپەل، خێراخێرا بپێچی داوی حەیات) وەک کە داو بە پێچانەوە هەڵدەکرێتەوە. (بەپێچی پەلەپەل) لووس و لێک نی یە: بەپێچی داوی حەیات جوملەی تەواو دروست ناکات چونکە (اسناد) تێدا نی یە وەک کە لە فیعلی (بپێچی) إسناد پەیدا دەبێ.

لە لاپەڕە ٦٦ هاتوە:

خەلاصی بوونی قەت ناوێ ئەسیری زولفی زنجیرت

لە بەر تیرت، مەلەک بێ هەڵفرینی نەبوە نە خچیرت

لە شەرحدا هاتوە: دیلی کەمەندی زوڵفی تۆ هەرگیز نایەوێ ڕزگار ببێ و

نێچیری ڕاوت تەگەر لەبیر خۆشەویستی تۆ هەرگیز لەبیر ناچێتەوە

دەبێ بەوتیرە بپێکرێ چونکە دڵدار دەبێ هەمیشە لەیارەکەیەوە نزیک بێ.

من وەها بۆ ناچم: شێرەکە نەیگوت نێچیر دەبێ بەوتیرە بپێکرێ

بەپێچەوانەوە گوتی نێچیرت مەلائیکەتیش بێ خەلاص بوونی لەداوی زوڵفت

ناوێ چونکە هەر هەڵفڕێ تیرت دەی لکۆژێ. مانەوەی لەداوی زوڵفی چاکترە

بۆی.. داوەکە سەلامەتترە لە تیرەکە. ئەوشێ (مەلەک) بەواتای (مەڵێکە، یەلامەل) پێش پێتە

لەلایەرە ٧٠ دا هاتوە:

لەپێت هەڵامە زیرەی سیلەیلەی موقەدەسی عیشق

ببێ بەشێر و مەگەر هەنگری لەدنیا دەست

لەشەرحدا دەڵێ:

زنجیری عیشق ناکرێتە پێی هەموو کەس و هەموو کەس شایانی خەڵات

وا پەیوەز نیە. بۆ ئەوەی ئەم زنجیرە بکرێتە پێت و لەپێتدا زیرەی بێ،

پێویستە ببێ بەشێر و ئەوەندە ئازایی بتوانی دەست لەدنیا هەنگری.

من وەهای بۆ دەچم بەپێوەسی کۆن وشەکە دەنووسرا (شیر) و

بەهەر دوو جۆر دەشیا بخوێندرێتەوە واتە (شێر، شیر = أسد، سیف).

بۆ شکاندن (شێر) هەر واتایەک لێ بدرێتەوە قەیدی نیە بەمەرجێک لەگەڵ

دەقی شیعرەکە بگونجێ نەک بەزۆرە ملێ بەسەریدا بسەپێ.

چەندی دەکەم بۆم ناکرێ بڵێم دەست لەدنیا هەنگرتن سزای نێچیرکردنی

پێوە بێ. وا دەزانم نیوەدێڕی دووەمی بەیتەکە دەبێ بخوێندرێتەوە:

ببێ بەشێر و مەگەر هەنگری لەدنیا دەست

بوون بەشێر (سیف) و دەست لەدنیا هەنگرتن (تەرد) دەگەیەنێ

نەک واز لێ هێنان. لەسەرێک بەیتەکە تۆ دەست هەنگرتنەوەکوو ئالا

هەنگرتن و ڕم هەنگرتنە بۆ جەنگ. تۆکە خۆت شێر بوویت دەست

هەنگرتنیش دەبێتە شێر هەنگرتن چونکە شێر دەستی هەنگرتوە. ئەم سەرکەشیە

کە مناسبی سزای زنجیر کردنە، چونکە لە واقیعدا دنیا تەڵاق دانە دەبێتە هۆی
حەڵاڵ کردنی زڕەی سیلسیلەی موقەددەسی عیشق

لە لاپەڕە ٧٨ ئەم بەیتە :

ئیتتیفاقی، ئافتاب ئانێ موقابیل بوو بە ڕووت
ئافەتێکی دی، نەما تابی، بوەستێ ڕوو بە ڕووت

لە شەرحدا هاتوە :

بەڕێکەوت جارێکیان ڕۆژ تاوێك لە گەڵ ڕووت ڕووبەڕوو بوو. دەردێکی وای بەسەر هات توانای نەما لە بەرابەرتدا خۆی بگرێ.

وەك من بۆی دەچم: ڕۆژ خۆی لە ئاوێنەی ڕووی یاردا دیتوە. ڕۆژ بە (افتاب) نووسراوە لە بەیتەکەدا. کە دیققەت بکەی لە وشەی (افتاب) (افت) هەیە کە دەکاتەوە (افة)ی نیوەدێڕی دوەمی شیعرەکە. ئنجا تابی نەما چونکە لە وشەی (افتاب) کە (افت) لابەریت (اب) دەمێنێ نەك تاب. (اب) یش کە ئاوە ناتوانێ ئانێ بوەستێ.

لە لاپەڕە ١٥٧ ئەم بەیتە :

لە زولفیا ونە ڕوو لێوی هەر لە کارایە
ئەو ئافتابە گەر ئاوا بوە مەسیحا خۆش

نیوەدێڕی دوەم لە بەر کێش دەخوێندرێتەوە (ئەو افتابە گەر اوا بوە....)

لە شەرحدا دەڵێ: ئافتاب: خۆر، مەبەست لە حەزرەتی عیسایە، مەسیحا: عیسا، مەبەست لێوی یارە کە هەناسەیەکی لێ دەردەچێ وەك ئەو هەناسەیەی لە دەمی حەزرەتی عیسا دەردەچوو مردووی پێ زیندوو دەبوەوە.

من وادەزانم ئافتاب کە ئاوا بوە ڕووی یارە لە زولفدا ون بوە. ئەمما لێوی لە کار نەکەوتوە چونکە نەفەسی هەر دێت و خەڵق زیندوو دەکاتەوە وەك مەسیح.

لە لاپەڕە ٧١٩ ئەم بەیتە :

لە پاداشی قسەی سەردا هەمە ئاهو هەناسەی گەرم
کەسێ شێتانە بەردم تێ گرێ من بەرقی تێ دەگرم

لە شەرحدا دەڵێ:

لە تۆڵەی قسەی سارد و ناخۆشی وەك بەردی ڕەقی یارانی بێ بەزەییدا، منیش هەتکێشانی ئاخ و هەناسەی گەرمم هەیە وەك هەورە برووسکە و بەرقی ئاسمان کاریگەر و سووتێنەرە.

من دوو تێ بینیم هەیە: یەکیان ئەوەیە کە محوی دەڵێ (بەردم تێ گرێ) ئەم بەردەی لە خۆڕایی نەهێناوە. وشەی بەرد دەنووسرا (برد) ئەم وشەیە بە عەرەبی دەکاتەوە (سەرد)ی نیوە بەیتی یەکەم. کەواتە بە واتای (حجر)یش دەڕوات و لە موناسەبەی قسەی ساردا بە (برد، ساردی)ش دەڕوات.

تێ بینی دووەم ئەوەیە کە وشەی (شێتانە) هەرچەند جێی بۆتەوە بەڵام زێدە لە هەموو وصفێك بۆ (شێتی) پەسەند کراوە؟ بۆچی گێلانە نەبێ؟ وەها دەزانم وشەکە بە ڕێنووسی کۆن (شیتانە)ی بێ چوکرە دەنووسرا. ئەم شکڵە هەڵدەگرێ (شیطانە) بێت و بە زاری کورددا ببێتە (شیتانە) لە هەمان کاتیشدا (شێتانە)ش لە کیسە دەمێنێتەوە:

کەسێ شیطانە بەردم تێ گرێ..
کەسێ شیتانە بەردم تێ گرێ..
کەسێ شێتانە بەردم تێ گرێ..

ڕەنگە محوی لە ئاسۆی وشەی (شیطان)ەوە بە تەمامان بووبێت خەیاڵ لە (برق) بکەینەوە کە ئەو (شهاب)ە بێ ڕامالێ شەیاطین دەکرێت وەك لە قورئاندا هاتوە (. فأتبعه شهاب مبین). ئنجا ئەگەر شریتە بەم خەیاڵە درێژ بکەینەوە دەگەینە ڕادەی ئەوەی کە وشەی (سەردا) ئەویش (سەر)بێت و تەواوکەری حرف جری (لە) کە (دا)یە بە دوای دا هابێت وەك کە (سەردا)ش هەر (سەرد دا)یە و دانێکی لێ قرتاوە. ئەوسا (سەر) بە واتای (سەروو، بەرزایی) دێت بە مەبەستی (ئاسمان) چونکە شەیاطین گوێیان لە قسەی ئاسمان ڕادەگرت و شیهاب، بەرقیان تێ دەگیرا: لە پاداشی قسەی ئاسماندا من بەرق دەگرمە شەیطان.. نەخشێك چاوپۆشی و یارمەتی دان پێویستە تا ئەم واتا لێ دانەوەی (ئاسمان و برق) لە شەیطانەوە لە بەر تەبیاتماندا دەسازێت

یارمەتی دان و چاوپۆشی ئەوتۆیی هەمیشە لەگەڵ لوغز و موعەممادا کراوە بۆ ئەوەی بتوانرێ هونەری وەها سەرکێش ڕام بێت، هێندی لە شیعری محوی و نالیش بە وردی و قووڵی یاندا خۆیان لە ڕۆحی موعەمما دەخشێنن.

لە موناسەبەی موعەممادا باسێکی کورتیلە دەگێڕمەوە:

عبدالباقی العمری بە شاعیری صەدەی نۆزدەمی بەغدا دادەندرێت. خۆی مووسڵی یە هاتۆتە بەغدا. دەگێڕێتەوە دەڵێ ڕۆژێکیان بە عادەتی خۆم دەچووم بۆ لای مەولانا خالید. بە بیرمدا هات فیراسەتی تاقی بکەمەوە، بە ڕێگاوە موعەممایەکم ڕێک خست. کە گەیشتمە خزمەتی گوتم: موعەمما یەک هەیە بۆم لێک نادرێتەوە. داوای کرد و منیش خوێندمەوە:

بان لام العذار من ألف القد

فتم الوصال فی عامین

دەڵێ بێ وەستان گوتی: (ئەفسەنتین) لە وڵاتی مووسڵ زۆر هەیە. لێکدانەوەکە بەم جۆرە دەبێت:

لام دوور بکەوێتەوە لە (الف) دەمێنێتەوە (اف) کە وصال لە دوو ساڵدا پێک بێت، ساڵ وەک (عام)ی هاتوە (سنة)شی هاتوە، دوو ساڵ دەبێتە (سنتین) لەگەڵ (اف) بە یەکتر بگەن (اف سنتین - افسنتین) دروست دەبێت. ئەفسەنتین ڕوەکێکە. واتای بەیتەکەش بەکوردی ئەمەیە: لامی بسک لە ئەلفی قەد دوور بۆوە، لە دووساڵدا وصال پێک هات.

لە لاپەڕە ٧٩٨ کە شەرحی ئەم بەیتە دراوە:

ڕوخیشی کردە ئەولا دەیشی پرسی

بە شۆخی شاهی من تۆ بۆچی ماتی

دەبوو بگوترێ (روخ و شا) دوو بەردی شەترنجن هەر وەها (مات) یش زاراوەیە بۆ مردنی شا کە ئیتر یاری دەدۆڕێت. (ڕوخیشی کردە ئەولا)

لە نوختەی یاری شەترەنجەوە دەشێ ئەوە بێ کە ڕوخێکی خۆی بەلاوە نا (وەک کە لە بەیتەکەشدا ڕووی خۆی بەلاوە ناوە) دیسانەوە یاریەکەی بردۆتەوە کە محوی مات کردوە. دەشێ ئەوەش بێ کە ڕوخێکی مەحویشی لاداوە وکوشتوەتی دەشپرسێ بۆچی ماتی؟ ڕوخ لە پاش وەزیر لە هەموو ئالەتەکان بەهێزترە.

لە لایەڕە ٢٠٠ ئەم بەیتە:

مەگەر قەطعی نەفەس چاری بکا، وەرنا نیە هەرگیز
لە پێوەندی کەمەندی پڕ خەمی طولی ئەمەل چارێ

شەرح دراوە بەوەدا کە: لەگیان دەرچوون بەولاوە هیچ چاری نەفس ناکا و لە کەمەندی ئاڵۆزکاوی هێوا درێژی ڕزگاری ناکا.

ڕاستە قەطعی نەفەس، هەناسە لە خۆ بڕین، دەبێتە مردن، ڕواڵەتی بەیتەکەش ئەو واتایە بەدەستەوە دەدات بەڵام وەک من دێتە بەرچاوم، محوی تەپکەی داناوەتە بۆ خوێنەر: دوای ئەوەی فێڵت لێ دەکا بەوەدا کە دەڵێ هەر قەطعی نەفەس ئەو پێوەندییە چار بکات، ئنجا ئەگەر زیهنمان موو قڵاشی بکات دەبینین ئەو پێوەندییە بە طولی ئەمەلەوە یەکجار بێ هێزە چونکە محوی پێت دەڵێ قەطعی نەفەس بە واتای ئەو قەطعەی کە نەفەس دەیکات وەک (قەطعی شیر، تیغ) پێوەندی کەمەندی پڕ پێچی طوولی ئەمەل هەڵدەبڕێتەوە. واتە ئەمەلی بەو یارە هێندە سست و بێ هێزە کە هەناسەیەک داوەکانی دەپسێنێت. ئەم قەطعی نەفەسەش وەکوو (دەرو دوو هۆدە)ی پێشتر گوتمان بەلای دوو ژووردا دەکرێتەوە: جارێکیان بەلای بڕانی نەفەسەوە کە مردنە، جارێکیان بەلای بڕندەیی نەفەسەوە کە خۆی طولی ئەمەل دەپسێنێت.

وشەی (مەگەر) لێرەدا کە وەها دەگەیەنێ هیچ شتێک نییە غەیری قەطعی نەفەس طولی ئەمەل چارە بکات، لە پەنا واتای (بڕندەیی هەناسە)، ~~تێیان~~ تێ دەگەین کە شتێکی دەرەوەی وجودی شاعیر ئەو داوەی ئەمەلە نابڕێت: چ هەناسە بڕان بێت کە مردنە و چ بڕندەیی هەناسە بێت

هەردوویان زەنەی عاشقن، لە دەرەوە نەهاتوون.

داوە پێوەندییەکانی طولی ئەمەل بەرانبەر کاریگەری دەرەکی پسانیان بۆ نیە.

ئەو داوە پێوەندییانە هێندە سستن بە بای هەناسەی عاشق دەپسێن.

دەگەڕێمەوە بۆ قسەیەکی زووتر کردم کە ناشتی لەلاوە واتا ڕاگوێزین بۆ ناو شیعر: چی لە شی کردنەوەی ئەم چەند بەیتەدا کردوومە ڕاگوێستنی واتانی یە بۆ ناو شیعر چونکە لە بەیتەکاندا وشە و تەعبیر وهێما هەن بۆ واتاکان، تا ئەگەر بە سەهوورش چووبێتم و شتێکم هەڵنابێت کە بە خەیاڵی شاعیردا نەهاتبێت هەر نابێتە بەسەرەوە نان بەڵکوو وەك ئەوەی کێ دێت تۆ بڵێی ٢٥ درهەمم بزر کردوە من ٤٠ درهەمت بۆ بدۆزمەوە. ئەگەر هاتبامایە (قەطعی نەفەس)م بردبایەوە بۆ خەفەکردنی سوڵتانی عوسمانلی و شای قاجار وەیا خنکاندنی ئەمیر دەریای هێزی دەریایی بەریتانیا دەبوومە قاچاغچی.. محوی و نالی وەها بە چەرخ و دۆڵابن تا لێیان پێچیەوە حەقتە. فەرموو بڕوانە ئەم بەیتەی محوی:

نەگەییە دامەنی، دەستی دوعا، جا دەبمە خاکی ڕێی
طەریقەی گۆشەگیری بەردەدەم ئەمجارە ڕێ دەگرم

لەوانەیت هەموو لایەنێکی وشەسازی و واتا ئارایی و نوکتەسنجی و...و...ی ناو بەیتەکەت بە تەواوی و دروستی لێك دابیتەوە بەڵام بەسەر شتێکی وردیلەی نیگاڕانەکێشدا تێپەڕی بیت وەك ئەوەی کە (جا)ی مصرەعی یەکەم وا لە ناو (ئەمجارە)ی مصرەعی دوەمدایە و لەلای خۆیەوە وەك بورغووی مەکینەیەك لەنگەری دوو مصرەعەکەی ڕاگرتبێت: جا، ئنجا، ئەمجا، ئەمجار، ئەمجارە هەمووی یەك واتای هەیە، هێندێکیان لێیان کورت کراوەتەوە، بەزۆری و بەکەمی، تا ئەمجارە بۆتە جا.

نالی دەڵێ:

وای فەرموو کە ماچت نەدەمێ ڕووڕەشی (تو) بم
ئەساڵە بەجێ دێ ئەسەری وەعدەیی پاری

هەموو ئەدیب و شاعیرەکان دەیانخوێندەوە و دەخوێننەوە (تۆ) کەچی بەمەدا بەیتەکە دەمرێ: نالی (تو - توو)ی گوتوە چونکە لەم شکڵەدا هەم بەواتای (تۆ - أنت) دێت وهەم بەواتای (توو - تووك - شەعر - موو) دێت. تومەز لەم ساڵەدا (ڕووڕەشی توو - تووك، موو) بوە چونکە ڕیشی ڕواوە. ئەو واتایەی لە (توو - بەواتای تۆ - أنت) دێت ئەویش لەجێی خۆیدا بەردەوامە.

وەك دیارە محوی و نالی ناوناوە بەزاری دەرەوەی بابان دواون ئیتر لە وشەیەك، لە تەعبیرەك بێت، و مەبەستیان پێ دەربڕیوە.

محوی کە دەڵێ:

ئەم عالەمە کە مونتەظیری جیلوەی ئەو مەهەن
دەمرن بەو ئینتیظارە هەموولا (بلا خصوص)

بەیتەکەم بە ڕێنووسی دیوانەکەی محوی ڕاگوێست:

لەم بەیتە سەرم سوڕ ماوە: لێم سوورە کە لە تەعبیری (هەموولا بلا، هەمولا بلا، هەمولا بەلا، هەمو - لا بە ....) جارێکیان لە وەرگێڕانی (هەم)ی سەرەتای (هەموولا) وشەی (مەهە) پەیدا یە کە لە مصرەعی یەکەمدا عالەم مونتەزیری جیلوەی ئەون بەڵام نازانم لە کوێوە ئەو وەرگێڕانە دەست دەکەوێ.

جارێکی دیکە لە (هەموولا بلا) کە بخوێند ڕێتەوە (هـ - مو - لا بە) ئەو (مو)ە لادەچێت و دە مێنێتەوە (هـ - لا). (لا بە - لا بەرە دەگەیەنێ وەك گوتم محوی زاری دەرەوەی بابان بەکار دەهێنێت).

ئەوەی دە مێنێتەوە لە (هەمولا بلا خصوص) تەنها (لا خصوص)ە بە جۆرێکی کە باشی بۆ ناچم لە (لا خصوص) مانەوەی (لا - بەواتای حرفی لام)

مەبەستە. ئنجا کە ئەم لەهەمە بەدوا (هـ-لا) دا هات (هلال) دروست دەبێت کە ئەویش مەهەکەیە، دەکاتەوە یار. دەزانم شی کردنەوەکە ناتەواوە بەڵام پەنجەم لێی بەر نابێت چونکە ئاین و ئۆینی محوی گاڵتەی لەگەڵدا ناکرێ. دەقی شیعرەکە لە ڕواڵەتدا تێمان ناگەیەنێ بۆچی عالەم لەوئینتیزارەدا دەمرن، بەڵام ئەگەر (مەهـ، هلال) لە شیعرەکەدا دۆزێنەوەیان مەبەستی بێ بەبەریەوە دەبێ چین لەدوا چین بمرن و نەی دۆزنەوە.

قسەزۆرە، مەودا کورتە، ئەمەل دوورە!

خوێنەرانم! بە خەیاڵی دڵی تەڕی هەموو شاعیرە کۆچ کردوەکانمان لەگەڵ مندا ئەم غەزەلەی محوی بخوێننەوە، لە هەموانەوە گوڵاو پژێنی یادی باغ و بەهەشتی دڵە بولبولەکەی محوی، ئاهەنگ گێڕی شەرەف و قودسییەتی کوردستان و کوردزمان بێ.

شمشادە ئەمە یا قەدە یا سەروی ڕەوانە
یا عەرعەرە یا نەخلی مرادی دڵو جانە
داخۆ ئەمە ئەگریجەیە پەخشاوە بە سەردا
یا سونبولە کردوویە صەبا زولفی بەشانە
ئاهووی خوقەنە جیلوە دەکاتن لە خەطادا
یا چاوی ڕەشی فیتنەگەری سورمەکەشانە
دڵ هایمە دایم کە ئەمە قەترەیە داخۆ
یا جوزئەکی بێ جوزئە موسەمما بە دهانە
ئەم مەی صیفەتی خوون خورە وا نازک و سوورە
یا قووتی لەبە، یا گوڵە، یا قووتی ڕەوانە
ناڵاندم و فەرمووی کە ئەم ئاوازە حەزینە
یا محوی یە یا بولبولەکەی فەصلی خەزانە

بەغدا، هەینی ١٩٨٨/١/٨

مسعود محمد